

પ્રકાશિત દર માસની ૧૦ તારીખે
વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫૦/-

હરિભાવ

વર્ષ: ૧૮ - અંક: ૧૦

જુલાઈ, ૨૦૧૪

હરિ:ૐ

‘પ્રાપ્ત જે કર્મને વિશે, એકાકાર થતો જ જે,
તેના ખોબાર તો પૂરા, જીવને શા થતા દીરો.’

- શ્રીમોટા

તા. ૧૪-૯-૧૯૭૩

ઘંટનાદનું રહસ્ય

દેવોના આગમન માટે અને રાક્ષસો કે મલિન તત્ત્વોને દૂર ભગાડવા માટે ઘંટનાદ કરવો. આ છે ઘંટનાદનો સ્થૂળ અર્થ.

આપણું મોઢું એ ઘંટનું બાહ્ય ખોખું છે. એની અંદર રહેલી જીભ એ ઘંટની અંદરનું લોલક છે. એ લોલકને હલાવી પેલા ખોખા સાથે અથડાવાથી એટલે કે ભગવન્નામસ્મરણ - સંકીર્તન કરવાથી દેવોનું આગમન થાય છે. મનના રજસ, તમસ વિકારો અદૃશ્ય થાય છે.

- શ્રીરંગ અવધૂત

'પ્રવાસી અવધૂત - દ્વિતીય પુખ્ત', પ્ર. આ., પૃ. ૫૪

રજિ. ઓફિસ :

બી/પ, સ્વસ્તિક એપાર્ટમેન્ટ, નારાયણનગર,
પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭
ફોન : (૦૭૯) ૨૬૬૨૦૭૫૪

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ દ્વારા પ્રકાશિત જીવનવિકાસની ભાવના પ્રસારતું માસિકપત્ર

હરિભાવ

સંપાદક : પ્રભુદાસ જાની
સહાયક : વિવેક દેસાઈ

ટ્રસ્ટીમંડળ	વર્ષ : ૧૮	અંક : ૧૦	જુલાઈ, ૨૦૧૪
શ્રી ગિરીશ પંડ્યા (મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી) શ્રી પ્રભુદાસ જાની શ્રી વિવેક દેસાઈ શ્રી બીરેન પટેલ શ્રીમતી દર્શિની સુનીલ ઉપાધ્યાય શ્રીમતી નીમા મીનેષ અમીન	અનુક્રમ		
પૂછપરછ : સંપર્ક : ૧૧-૦૦ થી ૬-૦૦ સુધી શ્રી સુરેશ વોરા (મો.) ૯૪૨૭૫૫૪૩૯૧	૧. વૃત્તિની ઊર્ધ્વગતિ ..... શ્રીમોટા ૪		
લવાજમ ભારત પરદેશ (એરમેઈલથી)	૨. સત્પુરુષનો શબ્દ ..... શ્રીમોટા ૫		
વાર્ષિક : રૂ. ૫૦/- રૂ. ૬૦૦/- આજીવન : રૂ. ૫૦૦/- રૂ. ૬૦૦૦/-	૩. પૂજ્ય શ્રીમોટાના સ્પર્શનાં સંસ્મરણો ..... રાજેશભાઈ શાહ ૭		
પત્રવ્યવહાર/લવાજમ/ભેટ/મોકલવા માટે ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ ૧૧, દાદા રોકડનાથ સોસાયટી, નારાયણનગર, છેલ્લા બસ સ્ટેન્ડ પાસે, પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭ ફોન : (૦૭૯) ૨૬૬૩૫૮૭૩ ભેટની રકમ ઈન્કમટેક્સ એક્ટની કલમ ૮૦(જી) (પ) નીચે કરરાહતને પાત્ર છે. ચેક/ડીડી ‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ ના નામે લખવો	૪. તપ અંગે ..... વિનોબા ૧૦		
ઈ-બેંકિંગ : હરિવાણી ટ્રસ્ટ બચત ખાતા નં.: ૧૬૮૭૦૧૦૦૦૦૩૦૮૮ યુકો બેંક, નારાયણનગર બ્રાંચ, અમદાવાદ. IFS Code : UCBA0001687 બેંક દ્વારા રકમ મોકલતાં તેની સ્લીપ, નામ, સરનામું અને ફોન નંબર સાથે વિગત અમોને મોકલશોજી	૫. પ્રેરક વિભૂતિ મહાત્મા ગાંધી (૧૦) ..... શ્રીમોટા ૧૧		
હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત ફોન : (૦૨૬૧) ૨૭૬૫૫૬૪	૬. વર્તમાનમાં જીવવું એ જ જીવન ..... શ્રીમાન વિશ્વવંદ્ય ૧૫		
ટાઈપ સેટિંગ : અર્થ કોમ્પ્યુટર, (૦૭૯) ૨૭૫૪૩૬૯૯	૭. ઘેઘૂર વડલો ..... કલાબહેન દેસાઈ ૧૭		
* Subject to Ahmedabad Jurisdiction	૮. નથી મફતમાં મળતાં ... પરસોત્તમ ૧૮		
	૯. વૃત્તિ ગતિશીલ છે ..... શ્રીમોટા ૧૮		
	૧૦. શાસક વર્ગ કો ..... શ્રીરણછોડદાસજી ૨૦		
	૧૧. કર્મની રીત-એનો હેતુ ..... શ્રીઅરવિંદ ૨૧		
	૧૨. ‘નામ’માં તંત્ર આવી જાય ..... શ્રીમોટા ૨૨		
	૧૩. બે કાવ્ય (૧) દુઆઓમાં ..... કુતુબ ‘આઝાદ’ (૨) એટલે..... રમણ વાઘેલા ૨૩		
	૧૪. શોધું શ્યામ રે ..... જયંતીભાઈ જાની ૨૩		
	૧૫. તટસ્થતા ..... શ્રીમોટા ૨૪		
	જ્ઞાનદાન		
	સદ્ગત ધર્મપત્ની શ્રીમતી દિવ્યાબહેનના તા. ૬-૫-૨૦૧૪ના રોજ થયેલ દેહાંતની સ્મૃતિમાં, ગતાત્માના કલ્યાણ અર્થે અમદાવાદના શ્રી રાજેશભાઈ આર. શાહ પરિવાર તરફથી ‘હરિભાવ’ના આ અંકના પ્રકાશનમાં સહયોગ અપાયો છે, તે બદલ અમો એ પરિવારના ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ. -સંપાદક		

(અનુષ્ટુપ)

(૧)

જુદી જુદી કંઈ વૃત્તિ ઊઠ્યા સૌ કરશે, ભલા !
તેનાથી જો તણાયા તો શક્તિ ગુમાવશું તદા.

અનેક જાતની વૃત્તિ ડોળાવ્યા કરશે સદા,
પોતાને દેવું ભેળવા તેમાં તો ના જરાય ત્યાં.

‘પોતાને વૃત્તિ ઊઠે છે’ એવું ભાન થવું ઘટે,
જેને ના ભાન એવું રે’ તેવો તે શું કરી શકે ?

કામ, ક્રોધ અને લોભ, મોહ, મત્સર ને ઘૃણા
અહંતાકેરી વૃત્તિઓ ઊઠે માનવીને સદા.

(૨)

ખાલી ખાલી નથી આ સૌ વાતો બુદ્ધિતણી ખરે
એમાં તો ખેલવાના છે મહા કેં જંગ જીવને.

બેસી રે’વાથી શી રીતે કાંઈ પાલવશે કશું ?
સૂતેલા સિંહને મોઢે ભક્ષ્ય પોતે નહીં પડે.

નીચલી ભૂમિકાની જે વૃત્તિઓ ઊઠતી બધી
ચેતીને એહને તાબે મોહથી ત્યાં થવું નહીં.

નીચલી ભૂમિકાની સૌ વૃત્તિના ભોગની સ્પૃહા
ઘટે ના રાખવી હૈયે, દબાવ્યા ના કરો છતાં.

(૩)

થતાં ઘૃણા, બીજી બાજુ પ્રેમની ભાવના દ્વે
એના પ્રત્યે જગાડીને સૌમ્ય ભાવે પ્રવર્તજે.

સામાની પ્રકૃતિથી કેં જો જવાબ મળે નહીં
સ્પૃહા કે પરવા શાને આપણે ધરવી તહીં ?

આપણે આપણા કાજે સર્વ કાંઈ કર્યા જવું
પ્રભુનો ભાવ રાખીને સર્વમાં ચિત્ત ધારવું.

પ્રભુને સાક્ષી રાખીને ખુલ્લેખુલ્લાં થયા જવું
બાહ્યાંતરે પ્રભુભાવે એક શું ત્યાં વહ્યા જવું.

(૪)

કબૂલી સર્વ દેવામાં પોતાનું સાચું હોય જે
વ્હાલાં તો થઈશું મેળે પ્રભુને બહુ આપણે.

સંતાડી તે શકીશું શું પ્રભુથી આપણું કશું ?
સંતાડે છે પ્રભુથી જે તે એને વ્હાલું હોય શું ?

બોલવું એક ને બીજું વર્તને કેંક જો વસે
થાય આઘાત ત્યાં કેવો વલોવાય શું ઉર તે !

અંતર્યામી પ્રભુ પોતે આપણું સર્વ જાણતો
એવાને ઉર પોતાનો એ રીતે જ કર્યા જવો.
‘કર્મગાથા’, બી. આ., પૃ. ૯૦

વિજ્ઞપ્તિ

‘હરિભાવ’ ન મળવા અંગે, સરનામામાં ફેરફાર વગેરે અંગે શ્રી સુરેશ વોરાના (મો.)
૯૪૨૭૫૫૪૩૯૧ ઉપર સંપર્ક કરો ત્યારે આપનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવશોજી. -સંપાદક

એક વખત (પેટલાદમાં) જાનકીદાસ મહારાજ મને કહે કે, 'જો છોકરા, તું પરીક્ષા આપવા (અમદાવાદ) જવાનો છું તે બહુ સાચવીને જજે.' ત્યાં આગળ સરયૂદાસજી મહારાજ એમની સાથેના હતા, જોડેના જ હતા. તે અમદાવાદમાં બહુ પ્રખ્યાત હતા. 'એમનાં દર્શન કરી પછી તું પરીક્ષા આપવા જજે' મેં કહ્યું, 'સારું.' હું તો ત્યાં ગયો.

વહેલો નીકળી મહારાજને પગે લાગ્યો. મહારાજ કહે, 'ભાઈ, ક્યાં ચાલ્યો ?' મેં કહ્યું, 'પરીક્ષા આપવા જઉં છું, બાપા. અને આપને પગે લાગવા આવ્યો છું.' તો કહે, 'તને કોણે મોકલ્યો ?' મેં કહ્યું, 'જાનકીદાસ મહારાજે' તો કહે, 'મારે તને સંભાળવો પડશે.' મેં કહ્યું, 'આપ જેવા મારી સંભાળ રાખો એ બહુ મોટી વાત' પછી કહે, 'પરીક્ષા આપવા જઈશ નહિ.' હું તો પરીક્ષા આપવા ગયો. પરીક્ષા આપી. એક પેપર બાકી રહ્યું ને અમદાવાદમાં જબરજસ્ત હુલ્લડ થયું. તે સવારે મારે જ્યોમેટ્રીની પરીક્ષા. તે હવે જાહેર થયેલું નહિ કે મોકૂફ રાખી છે. રેડિયો ઉપર કે કશા ઉપર જાહેર કર્યું હોત કે મોકૂફ રાખી છે તો વિદ્યાર્થીઓ બિચારા મરી ના જાત. કેટલાય વિદ્યાર્થીઓ મરી ગયા. એક પોળમાંથી બીજી પોળ ને બીજી પોળમાંથી ત્રીજી પોળ-એમ સંતાતાં સંતાતાં છેક સુધી ગયા. તો તે મંડપ ભડકે બળે. પાછા છાનામાના ગયેલા. ગલી-ગૂંચીમાં થઈને ગયેલા. મહારાજે મને કહેલું કે 'મારું સરનામું લઈ લેજે' જે દિવસે મંડપ બાળવાનો હતો તે દિવસે મને કહે, 'તું પરીક્ષા આપવા જઈશ નહિ' મારો સ્વભાવ કહ્યું માનવાનો ખરો, પણ એક બાજુ પરીક્ષાનો લોભ. ગરીબ માણસ-આગળ

વધવું છે એવો નિશ્ચય હતો. સાલુ, મને થયું આ સત્પુરુષના વચનનું ઉલ્લંઘન કરવું પણ ઠીક નહિ કહેવાય. મનમાં એમ પણ થાય અને એક જ પેપર બાકી છે ને ભૂમિતિ તો મને બહુ સરસ આવડે. ૮૦-૮૫ માર્ક લાવી શકું તેમ છું. આ વિષય હું કેમ છોડું ? અને સરકારે આ જાહેર કરેલું નથી કે પરીક્ષા નહિ લઈએ. ગભરાટમાં કે ગમે તેમ સરકારે જાહેર નહિ કરેલું. તેણે જાહેર કરવું જોઈતું હતું. બિચારા પાંચ-છ છોકરાઓ મરી ગયા. સવારના પહોરમાં કરફ્યુ ડીકલેર નહિ કરેલો એટલે સીધે સીધા અમે તો ચાલ્યા ગયેલા. પાછા ઘેર આવ્યા. એવા લોકોનું વચન આપણે માનીએ તો આપણા લાભનું હોય છે. પણ કેટલીક વખત મતિથી કબૂલ નથી થતું હોતું. બુદ્ધિથી ભક્તિપૂર્વક તેનું પાલન કરે તો ઘણો ફાયદો થાય. દુન્યવી લાભ થાય.

મારે જ્યારે લગ્ન કરવાનું હતું ત્યારે પૈસા મળે નહિ. જે તે ગુરુને પ્રાર્થના કરવાની. કો'ક પ્રત્યક્ષ પણ હોય. પ્રાર્થના કરું. તો જવાબ પણ મળે. પ્રાર્થના કર્યા કરું. બે-ત્રણ દિવસ સુધી કંઈ જવાબ મળે નહિ. ત્યાં સુધી મારી બાને હું કંઈ જવાબ આપું નહિ. ત્યાં જવાબ મળ્યો કે, 'લગ્ન કરવામાં શું વાંધો છે ? લગ્ન કર ત્યારે તને ખબર પડશેને કે તારી જિજ્ઞાસા કેટલી છે ?' શ્રદ્ધા કેટલી છે ? આ માર્ગે જવું છે કે નહિ ? આ તો તને પોતાને સમજવાની સારી તક મળી છે.' મેં કહ્યું, 'મારી પાસે પૈસા નથી.' તો કહે, 'પૈસા તો જે હોય તે લઈને જવાનું. ના હોય તો કહી દેવું, 'મારી પાસે પૈસા નથી.' મેં કહ્યું, 'આ સંસારમાં આવું તો ના ચાલે.' તો કહે આપણે એવું ચલાવીએ, આપણે નવા રસ્તે ચાલીએ.

‘ચીલે ચીલે નીત ચલે, કાયર, કેર, કપૂત’ ચીલે ત્રણ જણ ચાલે. કાયર, કેર અને કપૂત. કેર નામનું એક ઝાડનું ફળ થાય છે, કેરાં થાય છેને ? આ ત્રણ ચીલે ચાલવાવાળા છે. આ ચીલો છોડીને ચાલે તેવા ત્રણ જણ-‘શાયર, શેર અને સપૂત’ છે. આ ત્રણે ચીલો છોડીને ચાલવાવાળા. આપણે એવા થવું. જો પૈસા ના હોય તો પૈસા નથી એમ કહેવું. એના વિના નીકળવું. એમાં શી મોટી વાત ? મેં કહ્યું, ‘બાપજી, રેલવે ગાડીમાં જવાનું.’ ‘એ તો એમ ને એમ ચડી બેસવું.’ મેં કહ્યું, ‘ટિકિટ માંગે ને પૈસા માંગે તો શી વલે થાય ?’ તો તે વખતે જોયું જશે. આવા ભવિષ્યના વિચાર ના કરવા. આપણે તો જેમ રંગ આવ્યો ને જેમ સંજોગ હોય, તેમ કરવું.’ ‘પણ પૈસા વિના ગાડીમાં બેસાય ?’ તો કહે, ‘એની મેળે બેસાય ને આગળ જેમ થાય તેમ જોવું. વળી, આપણને કોઈ પૈસા આપી દેનાર પણ મળે, આપણે વિશ્વાસ રાખીને બેઠા. તો કામ એવું સરસ ચાલ્યું મઝાનું. એટલે એવો વિશ્વાસ ના હોય ત્યાં સુધી એમ થાય કે છેહ દેશે. એમ પણ થાય.’

મારા ગુરુમહારાજ કદી ગમે તેમ બોલે. આપણને શરૂશરૂમાં વિશ્વાસ ના પડે. એટલે એને લીધે સાચું ના સમજાય. વિશ્વાસ ના બેસે. બધું ખોટું છે તેમ જ સમજાય. પણ કેટલીક બાબતમાં આપણને વિશ્વાસ ના બેસે તોપણ આપણને વિશ્વાસ બેસે એવા બે-ત્રણ દાખલા એમણે કરાવ્યા છે. મારે ઘરને લીધે થોડી પૈસાની જરૂર પડેલી. એ વખતે એવો મેનીઆ (રિવાજ) કે ગરીબ હોઈએ તોપણ બાર મહિનાનું અનાજ તો ભરવું જ જોઈએ. મારી બા કહે, ‘આપણે બાજરી ભરવી છે, ઘઉં ભરવા છે. ડાંગર લાવવી છે. એની વ્યવસ્થા કર.’ પાંચ-સાત દિવસ ગયા ત્યાં સુધી શાંત રહી. પછી ક્યાં સુધી

શાંત રહે, બિચારી ? એને ઘર ચલાવવુંને ! બધાંને ખાવાનું રોજ આપવું. પછી બહુ ગુસ્સે થઈ. ત્યારે હું તો સાંભળ્યા કરું અને ગુરુમહારાજને પ્રાર્થના કર્યા કરું. મને વઢવા મંડે. આમ એક દિવસ ગયો ને બીજે દિવસે વૈષ્ણવ મંદિરના મુખિયાજી મને કહે, ‘અલ્યા ભગતજી’ મેં કહ્યું ‘હા જી’ તો કહે, ‘તમે રોજ અહીંથી ભજન ગાતાં ગાતાં જાઓ છો તે વહુજી મહારાજ તમારા ઉપર બહુ રાજી થયાં છે’ ‘બહુ સરસ. બહુ ઉપકાર માનું છું.’ ‘રાજી થયાં છે એટલું જ નહિ પણ તને આ પૈસા આપ્યા છે. ૧૫૧ રૂપિયા તને ભેટ આપ્યા છે. આ સાચી વાત છે.’ મારી બાને જઈ આપી આવ્યો. મેં કહ્યું, ‘લે, જો ભગવાન કેવી મદદ કરે છે !’ નહિતર મને પેસવા ના દેત-મંદિરમાં. અસ્પૃશ્યતાનું કામ કરું એટલે પેસવા ના દે. મંદિર આગળથી ભજન ગાતાં ગાતાં જઈ તે બેઠાં બેઠાં મને રોજ સાંભળે. ઘણી વખત તો એમયે કહું કે ‘વૈષ્ણવ નથી થયો તું રે, શીદ ગુમાનમાં ઘૂમે.’ તે ઘણાય લોકોને ખોટું લાગે. આ તો મોટેથી ગાતો-ગાતો જતો. એકવાર તો મને એક જણે મારેલો. બેચાર ધોલ લગાવી દીધેલી. એના મનમાં એમ કે હું જાણે એને કહું છું. પણ હું એને કહેતો ન હતો. મારી જાતને સંબોધીને કહ્યા કરતો હતો. કોઈને સંબોધતો ન હતો. જીવનમાં આવા કિસ્સા પણ બને છે. ઘણા આનંદપ્રેરક હોય, તો કોઈ કોલસાની ખાણ હોય એનાથીયે છેક નીચે જતા રહીએ એવી બધી નિરાશા પણ પ્રગટે. આ જીવનમાં એવા પણ પ્રસંગો બને. ભગવાનના પંથે જવું એટલે માત્ર લીલાલહેર નથી. અનેક કસોટીઓમાંથી પસાર થવું પડે છે.

‘જોડાજોડ’, પ્ર. આ., પૃ. ૧

□

(૩) પૂજ્ય શ્રીમોટાના સ્પર્શનાં સંસ્મરણો

રાજેશભાઈ શાહ

(પૂજ્ય શ્રીમોટાના સ્વજન શ્રી રાજેશભાઈ શાહનાં ધર્મપત્ની દિવ્યાબહેનના દેહાંતની વિગત જૂન, ૨૦૧૪ના 'હરિભાવ'ના અંકમાં પ્રકાશિત કરાઈ છે. એ ગતાત્માના સ્મરણાર્થે 'હરિભાવ'ના આ અંકના પ્રકાશનમાં સહયોગ આપવાની ભાવના તેઓશ્રી દ્વારા વ્યક્ત કરાતાં, પૂજ્ય શ્રીમોટા સાથેના સંપર્કની વિગતો પણ વ્યક્ત કરવા અમારી વિનંતીના અનુસંધાને આ પ્રસંગો વ્યક્ત થયા છે. -સંપાદક

પૂજ્ય શ્રીમોટાના સ્વજન સદ્ગત શ્રી ચીમનભાઈ મહાજન (મહાજન બુક ડેપો, અમદાવાદ)ના ભાણા શ્રી રમેશભાઈ શાહ, મારા કોલેજના સહવિદ્યાર્થી અને મિત્ર પણ ખરા. એ સમય હતો સને ૧૯૫૫નો. તે સમયે મારી ઉંમર ૧૭ વર્ષની હતી. આ મિત્ર દ્વારા મને પૂજ્ય શ્રીમોટાનો સંપર્ક થયો એ અર્થમાં હું તેમનો ઘણો આભારી અને ઋણી છું. આજે પણ એ મિત્રતા અકબંધ છે.

મારા આ મિત્ર મહાજન બુક ડેપો ઉપર પણ ફાજલ સમયે બેસતા. તેમના મામાના સંપર્કના કારણે તેઓ હરિ:ૐ, હરિ:ૐ બોલ્યા કરતા હતા. અમે બંને વૈષ્ણવ. મારા હૈયે-હોઠે જયશ્રીકૃષ્ણ હોય એટલે હરિ:ૐના ઉચ્ચારણ અંગે અમે રમેશની મજાક કરતા એવું પણ યાદ છે.

એક ઘટના એવી બની કે શ્રી ગણેશ માવલંકર દાદાનો દેહાંત થતાં તેમની અંતિમયાત્રા જે નીકળેલી તેનાં દર્શને જવાનું બનતાં, સદ્ગતના મોઢાનો ભાગ ખુલ્લો હતો તે જોવાયા બાદ માનસિક રીતે હું અસ્વસ્થ બન્યો હતો. એ રાત્રે મને ઊંઘ નહિ આવેલી. સવારે ઊઠીને હું મિત્ર રમેશને ત્યાં ગયો અને મારી વિગત જણાવી. રમેશે મને એક પુસ્તકમાં 'મૃત્યુ' અંગેનો લેખ વાંચવા આપ્યો. એ લખાણ વાંચવાથી મને થોડીક રાહત થઈ. મારી બેચેની ગઈ. એ પુસ્તક પૂજ્ય શ્રીમોટાનું 'જીવન સંદેશ' હતું. એ પુસ્તકના અન્ય લેખો પણ પછી તો મેં વાંચ્યા. રસ પડવાથી શ્રીમોટાનાં અન્ય પુસ્તકો મિત્રની પાસેથી લઈને હું વાંચન કરવા લાગ્યો.

મારા પિતાશ્રી જેઓ મારી પાંચ વર્ષની ઉંમરે

અવસાન પામેલા તેઓને સદ્વાંચનનો ભારે શોખ હતો. એવી મારી યાદદાસ્ત છે. વળી, હાર્મોનિયમ ઉપર તેઓ ભજનો પણ ગાતા હતા. ઘરમાં રામાયણ, મહાભારત, શ્રીમદ્ભાગવત જેવા સદ્ગ્રંથ હતા, તે કિશોર અવસ્થામાં હું વાંચતો હતો. 'જ્ઞાનેશ્વરી ગીતા' મને વધારે ગમતી હતી. પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં પુસ્તકોએ મને કંઈક જુદા જ પ્રકારની શાંતિ અને સમજણ આપેલી.

મારા મિત્ર રમેશનાં લગ્ન નક્કી થતાં તેની લગ્નપત્રિકા પૂજ્ય શ્રીમોટાને ચરણે મૂકવા હું મિત્રની સાથે નડિયાદ આશ્રમે પ્રથમ વખત ગયો હતો. દરવાજામાં દાખલ થતાં સામે જ પાટ ઉપર શ્રીમોટા બિરાજમાન હતા. હું તો આશ્રમમાં આમતેમ આંટાફેરા મારતો એટલે શ્રીમોટાએ પૂછેલું કે આ ભાઈ કોણ છે ? આશ્રમ નિવાસી શ્રી મણિકાકાએ કહેલું કે આ રમેશના મિત્ર છે. મણિકાકાએ એક બાજુ શાંતિથી બેસવાની મને સલાહ આપી હતી. શ્રીમોટાને તે દિવસે પ્રથમ વખત મેં જોયા હતા.

રમેશનાં લગ્નમાં હું ખડે પગે સેવામાં રહ્યો હતો. રમેશના મામા શ્રી ચીમનભાઈ મહાજનને હું પણ મામા જ કહેતો હતો. મને રમેશનાં લગ્નમાં કામ કરતો જોઈને મામાને મારા પ્રત્યે લાગણી થતાં મારા વેવિશાળ માટે તેઓએ એક પાત્ર પસંદ કરી તેમના ઘેર મેડા ઉપર અમારી મુલાકાત ગોઠવી હતી. તે દિવસે મેડા ઉપર જતાં એક તરફ શ્રીમોટા બિરાજમાન હતા. એ બીજી વખત શ્રીમોટાને જોયા હતા. કોઈ વાતચીતનો પ્રસંગ ઊભો થયો ન હતો.

જોકે તે પાત્ર સાથે મારો સંબંધ થયો ન હતો. પાછળથી અમારા ગોળની એક સુખી ઘરની કન્યા દિવ્યાબહેન સાથે મારાં લગ્ન સને ૧૯૬૫માં થયેલાં.

શ્રીમોટા બેસતા વર્ષના દિવસે શ્રી મહાજનને ત્યાં આવતા. એક વખત મિત્ર રમેશ એવા બેસતા વર્ષના દિવસે મારે ત્યાં સવારમાં આવ્યો. મને કહે કે શ્રીમોટાનાં દર્શને તને લઈ જવા હું આવ્યો છું. મોટાની મુલાકાત માટે તે મને ઘણી રાહ જોવડાવી છે. આજે તો હું રિક્ષા લઈને જ આવ્યો છું. એ વખતે અમે બેઠકનાં દર્શને સપરિવાર જવા તૈયાર થયાં હતાં. પણ મિત્રના આગ્રહના કારણે હું એકલો શ્રી મહાજનને ત્યાં શ્રીમોટાને પગે લાગવા ગયો હતો.

આ વખતે ઊભાં ઊભાં શ્રીમોટાને પગે લાગેલો. પછી રમેશ મને શ્રી નંદુભાઈ પાસે બીજા રૂમમાં લઈ ગયો હતો. મારી ઓળખાણ કરાવેલી. હું પ્રખર બુદ્ધિવાદી અને તર્કવિતર્ક કરવાના સ્વભાવવાળો હતો. મને બરાબર યાદ છે કે શ્રી નંદુભાઈ સાથે મેં એકાદ કલાક સુધી સવાલો પૂછી જિજ્ઞાસાના કારણે વાદવિવાદ કર્યો હતો. હું નીકળ્યો ત્યારે શ્રી નંદુભાઈ દરવાજા સુધી મારી સાથે આવ્યા અને રમેશને ઉદ્દેશીને કહેલું, 'I feel love at the first sight with this boy'-આ છોકરા પ્રત્યે મને પ્રથમ નજરે જ પ્રેમ જાગે છે. રમેશે કહેલું કે આ છોકરો નથી, એક પુત્રનો પિતા છે. શ્રી નંદુભાઈએ મને એમ પણ કહ્યું કે આ બધી બુદ્ધિનો વિતંડાવાદ છોડીને મૌનમાં બેસો.

મિત્ર રમેશ એક અઠવાડિયા માટે મૌનમાં બેસનાર હોઈ હું તેને મૌનરૂમમાં મૂકવા નડિયાદ આશ્રમે ગયો હતો. મૌનરૂમની સગવડ-વ્યવસ્થા વગેરે જોતાં મને મનમાં એમ થયું કે બે દિવસ માટે બેસવાની રજા મળે તો પ્રયોગ કરાય. મારાથી વહેલી સવારે ચાર વાગ્યે ઉઠાય નહિ. આઠ વાગ્યે ઊઠવાનો મારો સ્વભાવ. ઉપરાંત, જયશ્રીકૃષ્ણના બદલે હરિ:ઠું બોલવાનું ફાવતું નહિ. મણિકાકાએ બે દિવસ મૌન માટે મને હા પાડી અને નોંધાયો

દિવસ આવ્યો એટલે હું નડિયાદ આશ્રમે જવા તૈયાર થયો ત્યારે પરિવારના સભ્યોની રજા મળે નહિ. પણ મિત્રએ બધાંને સમજાવ્યા કે આવી તક તો મળે જ નહિ. અને તકને જવા ન દેવાય. છેવટે હું બે દિવસ માટે આશ્રમે પહોંચી ગયો.

મને આશ્રમમાં આગળનો ઘુંમટવાળો રૂમ નં. ચાર મળેલો. અવાજના પડઘા પડવાના કારણે ખૂબ મોટેથી હું હરિ:ઠું, હરિ:ઠું બોલતો હતો. સવારે ૪ વાગ્યે કેમ ઉઠાશે એવો પ્રશ્ન મને મનોમન મૂઝવતો હતો. પણ એ પરોઢિયે મારા કાનમાં હરિ:ઠુંનો શબ્દ પડ્યો. જાગીને જોયું તો ઘડિયાળમાં ચાર વાગ્યા હતા. ખાતરી થઈ કે શ્રીમોટાએ જ મને જગાડ્યો છે.

મૌનરૂમમાં શ્રીમોટાની હાજરી અંગે ખાતરી કરવા બુદ્ધિની ખંજવાળથી પ્રેરાઈને એક પ્રયોગ કરેલો. મૌનરૂમમાં હું મારી સાથે સૂંઠ-ગોળની લાડુડીઓ લઈ ગયો હતો. એક લાડુડી શ્રીમોટા સામે ધરી હતી અને મનોમન વિચારેલું કે આ લાડુડીનો શ્રીમોટા સ્વીકાર કરે. થોડાક સમય પછી જોતાં એ લાડુડી ઉપર ત્રણ આંગળીઓની છાપ ઊપસી આવી હતી.

મૌનમાંથી બહાર નીકળ્યો ત્યારે શ્રીમોટા આશ્રમમાં હતા. તેઓશ્રીને પગે લાગવા જતાં જ શ્રીમોટાએ કહ્યું કે ભાઈ રૂમ બરાબર સાફ કરો. મેં જવાબ તો આપ્યો કે મોટા બરાબર સાફ કર્યો છે. એટલે કહે ફરીથી જાવ અને બરાબર સાફ કરી આવો. મેં એનો અમલ કરેલો. વચ્ચે શ્રીમોટા બોલ્યા કે જે બાહ્યશુદ્ધિ નથી પાળતો તે અંતરશુદ્ધિ કેવી રીતે પાળશે. એ શબ્દની એ વખતે તો મને કંઈ જ સમજણ નહિ પડેલી.

આ મૌન બાદ શ્રીમોટા જ્યારે શ્રીમહાજનના ત્યાં આવ્યા ત્યારે મારા મિત્ર રમેશને તેઓશ્રીએ કહ્યું કે તારા મિત્રએ સારું ભજન કર્યું હતું. રમેશે મને આ વાત કહી, પણ મેં તો એમ જ માન્યું કે રમેશ મને એના માર્ગમાં ખેંચી જવા માટે મને સારું લગાડવા માટે આવું બોલે છે.

મૌનમાંથી આવ્યા પછી ઘરનાં બધાંને પૂછેલું કે મારી સૂંઠની લાડુડી કોઈએ ખાવા માટે લીધેલી ? મને શંકા ગયેલી કે જે લાડુડી ઉપર મૌનરૂમમાં ત્રણ આંગળી ઊપસેલી તે મૌનમાં જતાં પહેલાં પરિવારના કોઈ સભ્યની હશે. પણ બધાંની ના હતી એટલે શ્રી નંદુભાઈને મેં પત્ર લખ્યો કે મૌનમાં મને આવો અનુભવ થયો છે તો તે સાચું હશે કે મારો ભ્રમ ? શ્રી નંદુભાઈનો જવાબ મળેલો કે મૌનરૂમમાં જે કંઈ અનુભવ થાય તે વિશે કોઈ શંકા-કુશંકા કે તર્ક-વિતર્ક કરવાં નહિ.

શ્રીમોટા એક વખત અમદાવાદમાં બંસીધર મિલવાળા શ્રી રમણભાઈના ત્યાં પધાર્યા હતા. હું તેમનાં દર્શને ગયો હતો. મારા હાથમાં યોગાનુયોગ ડાયરી હતી. પૂજ્ય શ્રીમોટા સમક્ષ કોઈ દક્ષિણા ધરવા અને ડાયરીમાં શ્રીમોટાના હસ્તાક્ષર લેવા શ્રી નંદુભાઈ તરફથી મને અણસાર અને પ્રેરણા મળતી હોવાનું મેં અનુભવેલું. મારી પાસે તો પૈસા હતા નહિ. તેનો પ્રબંધ થયો અને ડાયરીમાં શ્રીમોટાએ પોતાના હસ્તાક્ષર આપ્યા જે નીચે મુજબ છે :-

‘પ્રાપ્ત જે કર્મને વિશે, એકાકાર થતો જ જે, તેના પોબાર તો પૂરા, જીવને શા થતા દીસે.’

તા. ૧૬-૮-૧૯૭૩ -મોટા

(‘હરિભાવ’ના આ અંકના ટાઈટલ પેજ ૧ ઉપર પૂજ્ય શ્રીમોટાની આ પંક્તિઓ લેવામાં આવી છે.-સંપાદક)

શ્રીમોટાએ આ શબ્દ દ્વારા મને જીવનનો સંદેશ આપ્યો છે એમ હવે જેમ જેમ સમય જાય છે તેમ તેમ સમજાતું જાય છે.

અમદાવાદની અમીન સોસાયટીમાં દર શનિવારે શ્રીમોટાનાં સ્વજનો દ્વારા પ્રાર્થના-ભજન-વાંચન થાય છે, એ જાણવા મળતાં હું નિયમિત રીતે ત્યાં જતો થયો. એ પ્રાર્થના શ્રીમોટા ચરણે વગેરે ધીમે ધીમે મેં કંઠસ્થ કરી લીધી. શ્રીમોટાના કોઈ પુસ્તકમાંથી શ્રી જયંતીભાઈ જાની પ્રાર્થનાને અંતે વાંચન કરતા. એક તો શ્રીમોટાનો શબ્દ અને વાંચનનો એમનો

પ્રભાવ મને રુચિકર લાગતો હતો. એ રીતે હું જયંતીભાઈ જાનીના પરિચયમાં આવેલો.

શ્રીમોટાના ‘જીવન પગલે’ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિના પ્રકાશન માટે પૈસા ઉઘરાવી આપવા મિત્ર રમેશે મને જણાવેલું. મારી સર્વિસ રોહિત મિલ્સમાં હતી. થોડુંક ઉઘરાણું મારાથી થયેલું. મને તો ખબર નહિ પણ એ પ્રકાશનમાં આ સહયોગનો તેઓએ ઉલ્લેખ પણ કર્યો હતો.

શ્રી ચીમનભાઈ મહાજનના નિવાસે એક વખત રાત્રે નવથી સવારના ચાર સુધીની શ્રી જયંતીભાઈ જાનીનો નામસ્મરણ-ધૂનનો કાર્યક્રમ હતો. મિત્ર રમેશ આગ્રહપૂર્વક મને ત્યાં લઈ ગયેલો. આખી રાત તો નહિ બેસાય એમ માનીને હું પાછળ બેઠો હતો. વચ્ચેથી ઊઠીને જતા રહેવાનો મનોમન વિચાર હતો. પણ પાછળથી માણસો આવતા ગયા એમ મારે આગળ ખસવું પડ્યું અને છેલ્લે રમેશના કહેવાથી છેક આગળ જયંતીભાઈની પાસે બેસવાનું થયું. સવારે મારે મિલમાં નોકરીએ જવાનું થયું પણ ઉજાગરો કે થાક કશું જણાયેલું નહિ. ઊલટાનું શાંતિ અને આનંદનો અનુભવ થયેલો.

આ પછી જયંતીભાઈના નામસ્મરણ-ધૂનના કાર્યક્રમોમાં હું જતો હતો. તેમનો સંપર્ક વધવાથી તેમની હાલની સુરત જવા આવવાની કામગીરીમાં રેલવેની ટિકિટો ભુક કરાવવી-ફેરફાર કરાવવો કે કોઈ પ્રસંગે રદ કરાવવાની કામગીરીમાં છેલ્લાં બાર વર્ષથી હું શ્રીહરિકૃપાથી સંકળાયેલો છું અને મને ક્યારેય તેનો કંટાળો આવ્યો નથી. જાણે કે બધું સહજ રીતે થયા કરે છે.

અમારા દાંપત્ય જીવનના પ્રારંભના કાળમાં સંયુક્ત કુટુંબમાં બને છે તેમ અસંતોષ, ઉદ્વેગ, અકળામણ ઊભયપક્ષે રહ્યા કરતી હતી. ક્લેશ-કંકાસ પણ રહેતા. શ્રી નંદુભાઈને આ બાબતો હું પત્રથી જણાવતો અને તેઓશ્રી તરફથી માર્ગદર્શન સ્વરૂપે જવાબ પણ મળતા હતા. (અપૂર્ણ)

તપથી શરીર ક્ષીણ થાય છે એમ લોકો સમજે છે પણ એ ખોટી ધારણા છે. શરીર તો ભોગથી ક્ષીણ થાય છે. તપથી તો શરીર પુષ્ટ થાય છે. એ એક અલગ બાબત છે કે તપથી પ્રારંભમાં થોડા સમય માટે શરીર ક્ષીણ થાય તોપણ પછીથી તે ક્ષીણતા દૂર થઈ જાય છે.

શરીરમાં મન અને બુદ્ધિ છે. શરીર, વાણી અને મનને મજબૂત કરવા માટે ગીતામાતાએ શારીરિક, વાચિક અને માનસિક એમ ત્રિવિધ તપનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. ત્રણેય માટે અલગ અલગ ક્રિયાઓ છે. આ ત્રણેયને સ્થૂળ અર્થમાં મજબૂત કરવાની વાત જ નથી. ત્રણેયને સામર્થ્યવાન કરવાનાં છે. શરીરનું સામર્થ્ય તેના આરોગ્ય અને સ્ફૂર્તિમાં છે. મનનું સામર્થ્ય તેની નિર્મળતામાં છે. વાણીનું સામર્થ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં અને સત્ય બોલવામાં છે.

આત્માની પ્રાપ્તિ માટે ચારેક સાધન બતાવેલાં છે. એમાં સત્ય સૌથી પહેલું છે. બીજું સાધન તપ છે. સત્યને સમજવા માટે જે મહેનત કરવી પડે છે તેને જ તપ કહે છે. ખાસ કરીને ઈંદ્રિયોને વશ કરી લેવાય તો તે દ્વારા સત્ય સુધી પહોંચી શકાય છે. પરંતુ જો ઈંદ્રિયો પર કાબૂ ન આવ્યો અને આપણે તેને વશ થઈ ગયાં તો આપણી સ્થિતિ એવા ઘોડેસવાર જેવી થાય છે કે જેના હાથમાં લગામ નથી.

બ્રહ્મચર્યને શરીરનું તપ કહ્યું છે. તેનાથી પ્રાણશક્તિ વધે છે. તેના મનમાં ભય તો કદી આવતો જ નથી. શરીર માટે અહિંસા પણ તપ છે. તેનાથી શરીરમાં પવિત્રતા આવે છે. ગીતાએ તપને એક નવું જ રૂપ આપી દીધું છે. તપ અંગેની કેટલીયે ભ્રામક કલ્પનાઓનું નિરાકરણ કરાયું છે.

તપનો અર્થ તકલીફ ઉઠાવવી તે પણ છે, આ

અર્થમાં સ્વચ્છતા પણ તપ છે. ગંદા રહેવા માટે તકલીફ ઉઠાવવી પડતી નથી. ક્યારેક અંતર્લીન માણસો ગંદા રહે છે. પરંતુ એ તપસ્યા નથી. શાસ્ત્રીય રીતે નવી ખોજ, શોધન વગેરે માટે જે કષ્ટ ઉઠાવાય છે તે તપ છે. તેનાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે, બુદ્ધિમાંના અવિચાર દૂર થાય છે.

આપણે ત્યાં અનેક પ્રકારનાં તપ માનેલાં છે. કોઈ શીર્ષાસન કરીને કહેશે કે એ તપ કરી રહ્યો છે, પરંતુ ભગવાનનું તપ આ પ્રકારનું નથી. તપનો અર્થ છે સમાજશુદ્ધિ, શરીરશુદ્ધિ, ચિત્તશુદ્ધિ વગેરે કયરો કાઢવો-શરીરશ્રમ કરવો તે પણ તપ છે. તેને આપણે ટાળીએ છીએ તેથી સમાજમાં અનેક પ્રકારની સમસ્યાઓ પેદા થાય છે.

જ્યાં સુધી કોઈ વિચાર બુદ્ધિમાં રહે છે ત્યાં સુધી એ વિચાર જીવનમાં સ્થિર થતો નથી. જ્ઞાન તો કેવળ પ્રાથમિક અવસ્થા છે. તેમાં જ્યારે માણસ સ્થિર થાય છે ત્યારે તેમાં ભક્તિભાવ પ્રગટ થાય છે. જ્ઞાનમાં સ્થિર થવા માટે તપસ્યા કરવી પડે છે. જ્ઞાન વિના ભક્તિ પેદા થતી નથી.

ચિત્તશુદ્ધિ માટે તપ કરવું પડે છે. આપણાં તમામ કામો ચિત્ત દ્વારા થાય છે. જીવનનાં તમામ કાર્યોનો આધાર ચિત્ત છે. ચિત્તશક્તિની ક્ષતિ દૂર કરવા અધ્યયન, ચિંતન, નિરીક્ષણ કરતાં રહેવું જોઈએ. દરરોજ અડધાથી પોણા કલાક સુધી ઘરબારના વ્યવહારથી ફારેગ થઈને ઘરના કોઈ એકાંત સ્થાને નામસ્મરણ કરવું જોઈએ. ‘ગીતા’ આને તપ કહે છે. શરીરને પીડવું, ઠંડીમાં રહેવું વગેરેને લોકો તપ કહે છે. પણ તે ખોટું છે. ચિત્તની શુદ્ધિ એ તપ છે. મહાપુરુષોનાં શરીર ક્ષીણ થાય છે, પરંતુ તેમની બુદ્ધિપ્રભા વધારે ઉજ્જવળ બને છે.

‘ભૂમિપુત્ર’ તા. ૧૬-૫-૨૦૧૪માંથી સાભાર

□

મહાત્મા ગાંધીજીએ ભારતવર્ષને સંહારમાંથી બચાવી લેવા ઘણીયે ધીરજ રાખી છે. પોતામાં ઘણો ઘણો સંયમ રાખી રાખીને દેશનાં થનગનતાં જિગરોને અટકાવી રાખ્યાં છે. અનેક લોકોનાં જીવનમાં આઝાદીની લડતથી કરીને સહેવાનું જે બન્યું, એ આપણા ખ્યાલમાં આવી શકે તેમ નથી. ઘણા લોકો ગેરસમજૂત પણ કરે છે. આખરે એમણે ભગવાન ઉપર બધું છોડીને ભારતવર્ષ એને સોંપી દીધું છે. આપણને ભગવાનમાં એવો દૃઢ વિશ્વાસ નથી.

મહાત્મા ગાંધીજીની સકળ પ્રવૃત્તિ ભગવાન ઉપરની શ્રદ્ધાભક્તિમાંથી જન્મેલી છે. એમની પ્રવૃત્તિનો મૂળ પાયો તે છે. આ હકીકત સેવાનાં ક્ષેત્રના મોટા ભાગના ધુરંધર કાર્યકર્તાઓ પણ સમજી શકેલા નથી, એવું મારું નમ્રપણે માનવું છે.

પૂજ્ય ગાંધીજીએ પોતાનાં સ્વજનને દુઃખની પરંપરામાં જોડેલાં હતાં. સાબરમતી આશ્રમમાં જ્યારે મકાનો બંધાયેલાં ન હતાં ત્યારે નાના તંબુઓમાં રહેવાનું કરેલું. માથાના વાળમાં પણ કદીક ઊધઈ ચડી જતી. રસોઈ રાંધવાને માટે પૂરતાં વાસણો પણ ન મળે. પતરાંના ડબ્બાઓમાં ખાવાનું કાઢી લેવું પડે. વળી, ચંપારણ્યમાં પણ કેવી સ્થિતિમાં એમને રાખેલાં તે આપણે જાણવું ઘટે. મુસીબતોને એમણે ગણકારી નથી.

ગાંધીજીને માટે ગમે તે સાંભળો, તોપણ એમનું ખરેખરું મહત્ત્વ આપણા હૃદયમાંથી ઓછું થવા દેવું નહિ.

સંતપુરુષો વિવિધ રીતે કામ કરે છે. સૌ કોઈની એક રીત હોતી નથી. ગાંધીજી એ તો કાઠ પુરુષ છે. જીવનના અમુક અમુક ભાવ પરત્વે એ વિશેષ

મહત્ત્વ મૂકે છે, કારણ કે તેમને તે પ્રમાણે કામ કરવાનું છે. એટલે એ જે બધું કહે છે, તે સંપૂર્ણ સત્ય નથી, પણ સાપેક્ષ સત્ય છે એમ સમજવાનું છે.

ભગવાનની ચૈતન્યશક્તિ મહાત્મા ગાંધીજીના અંતરમાં પણ છે. કોઈની કોઈ સાથે સરખામણી કરવી એ તદ્દન અયોગ્ય છે. આપણે તો શક્તિનાં પૂર જ્યાં જ્યાં વહેતાં હોય, ત્યાં ત્યાંથી તરસ્યા થઈને ચાંગળું પાણી પીવાની વૃત્તિ ધરાવ્યા કરીએ, તે પૂરતું અને યોગ્ય છે.

...ગાંધીજીના પેશાબમાં ઝેરી જંતુઓ ઘણાં જણાતાં હતાં, તે અંગે ‘આજે હવે નહિ હોય’ તેવું તા. ૨૪-૩-૧૯૪૩ના રોજ તે અંગેનું રેડિયોમાં જાહેર થયું તે પહેલાં મારો પેશાબ લઈને વહેલી સવારે (હરિ:ૐ આશ્રમ, કુંભકોણમ્ના) શ્રી હસમુખભાઈ (ઉર્ફે લાલાજી)ને તાત્કાલિક તપાસ કરાવી લાવવા સુધરાઈના દવાખાનામાં મોકલ્યા હતા. ગાંધીજી સાથેનો હૃદયની સરળતાભર્યો ભાવ, અત્યંત સ્નિગ્ધ માર્દવયુક્ત આદરભાવ, ૧૯ વર્ષ આ ક્ષેત્રમાં કામ કરેલું હોવાથી તેવો હૃદયનો પ્રેમભાવ રહેલો હોય, તે તે બધું એટલે કે તેવા તેવા ભાવ તેમની સાથે તટસ્થાયુક્ત તાદાત્મ્ય પ્રકટતાં તેમનું આપણામાં તેવું તેવું પ્રગટાવે છે.

ગાંધીજી અત્યારે નામસ્મરણની ભાવનાના એકાગ્રપણાથી પ્રગટતી ધૂનના પ્રતાપના આધારે જીવન જીવી રહ્યા છે. એમની તેવી ધૂન અત્યારે ‘હે રામ’ છે. ‘હે રામ’ના ધ્વનિમાં એમનું અંતર ધા નાખી રહેલું છે. એમાં પીડિત હૃદયનો પ્રભુહૃદયને પોકાર છે. હૃદયની તીવ્ર અકળામણનો સૂર છે. હૃદયના તંતુએ તંતુમાં એમાંથી જે અસુખ ઊપજી રહેલું છે એની તે ગંભીર વ્યક્ત ગર્જના

છે. જેના સ્મરણની પાછળ એમણે કાયાને નિયોવી નાખી છે, તેનાં ચરણમાં આપણે ધા નાખવા જઈએ ત્યારે જીવનના સર્વ કંઈ વિચાર છોડીને જ જવાનું હોય છે.

અસલના કાળમાં ચારણ લોક રાજામહારાજાને ત્યાં ધા નાખવા જતા, છતાં જ્યારે એમના ઉકેલ માટે કોઈ રસ્તો ન નીકળતો હોય, ચારેબાજુથી હાથ હેઠા પડ્યા હોય ત્યારે તે પોતાનું જીવન દૃઢ્યની ધા નાખીને ત્યાં ન્યોછાવર કરી દેતા. એવી ધા ગાંધીજીએ ભગવાનનાં ચરણકમળમાં

નાખેલી છે. ‘હે રામ ! હે રામ !’ એ એમનો અંતર ધ્વનિ છે. એમની મીટ સતત એના પર જ મંડાતી રહે છે. આવો નામસ્મરણનો મહિમા જાણનાર આવા કઠણ કાળમાં પણ તે જીવતાજાગતા હયાત છે. નામસ્મરણનો મહિમા હું શું કહી શકું ? માટે તમે બધાં ઊઠતાં-બેસતાં હરતાંફરતાં, સર્વ કંઈ કરતાં કરતાં પ્રેમજ્ઞાનભક્તિ-પૂર્વક નામસ્મરણ કર્યા કરશો તો બપનાં છો, બાકી તો ઉકરડે નાખવા જેવાં.

‘પ્રેરક વિભૂતિ મહાત્મા ગાંધી’, સંકલન પ્ર.આ.પૂ. ૫૮ □

‘હરિવાણી ટ્રસ્ટ’ને મળેલ દાન-ભેટ				સંપાદક
ક્રમ	સર્વેશ્રી	નામ	ગામ	રકમ રૂ.
૧.	એક સ્વજન	.....	યુ.એસ.એ.	૫૮,૦૦૦/-
૨.	સદ્ગત ધર્મપત્ની દિવ્યાબહેનના તા. દ-૫-૨૦૧૪ના રોજ	ધયેલ દેહાંત નિમિત્તે જ્ઞાનદાન હસ્તે રાજેશભાઈ આર.શાહ	અમદાવાદ	૧૧,૧૧૧/-
૩.	ધર્મપત્ની શ્રીમતી પ્રવીણાબહેનની ૭૯મી જન્મજયંતી (૧૪-૭)	નિમિત્તે હસ્તે પ્રો. જયંતીલાલ એચ. શાહ	અમદાવાદ	૭,૯૦૦/-
૪.	સદ્ગત સોમચંદભાઈ ભુદરદાસ સોની, સદ્ગત મહાલક્ષ્મીબહેન સોમચંદ સોની, સદ્ગત જેકોરબહેન કેશવલાલ પટેલ અને સદ્ગત ધર્મપત્ની સરોજબહેનના સ્મરણાર્થે હસ્તે પરમાનંદ એસ. ભગત	.....	રાણીપ	૮૦૪/-
૫.	બળવંતરાય ગુલાબરાય ભટ્ટ	.....	વડોદરા	૫૦૧/-
૬.	ચીમનભાઈ બહેચરદાસ પટેલ	.....	રાણીપ	૫૦૦/-
૭.	સદ્ગત પિતાશ્રી મગનભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલના સ્મરણાર્થે હસ્તે સૂર્યકાંતભાઈ	.....	આણંદ	૫૦૦/-
આ સર્વેના અમો ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.				

(૬) વર્તમાનમાં જીવવું એ જ જીવન છે

શ્રીમાન વિશ્વવંદ્ય

સમયનો સદુપયોગ કરવો એનું જ નામ ખરું જીવન છે. સમયનો સદુપયોગ એક જ કાળમાં થઈ શકે છે, અને તે કાળ છે વર્તમાનકાળ.

ભૂતકાળ વહી ગયેલો હોવાથી સદુપયોગને માટે આપણા ઉપયોગમાં આવે તેમ નથી. તેમ ભવિષ્યકાળ આપણને અપ્રાપ્ત હોવાથી તે પણ આપણા ઉપયોગમાં આવે તેમ નથી. વર્તમાનકાળ જ આપણા ઉપયોગમાં આવી શકે છે. વર્તમાનકાળને ગુમાવનારનું આયુષ્ય એળે જાય છે. ૫૦ કે ૫૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય એ આપણું આયુષ્ય નથી. પણ વર્તમાનકાળ એ જ આપણું ખરું આયુષ્ય છે. મોટા ભાગના લોકો ભૂતકાળમાં કે ભવિષ્યકાળમાં જ જીવે છે. એવું જીવન કશા જ ઉપયોગમાં આવતું ન હોવાથી એવું જીવન જીવવું કે ન જીવવું એ બંને સરખું છે.

તમે પ્રાતઃકાળે જાગ્રત થઈને પથારીમાં બેઠાં બેઠાં છ માસ ઉપર કોઈ પ્રસંગ બન્યો હોય તેના વિચારો અર્ધા કલાક સુધી કર્યા કરો તો તમે વર્તમાનમાં જીવતા નથી, પણ ભૂતકાળમાં જીવો છો. આ દરમિયાન તમે કશું જ ઉપયોગી કાર્ય કર્યું નથી. શરીર વર્તમાનકાળમાં છે, પરંતુ તમે ભૂતકાળમાં છો.

એ જ પ્રમાણે ભૂતકાળને બદલે જો ભવિષ્યકાળના વિચારો અર્ધા કલાક સુધી તમે કર્યા કરો-તોપણ તમે વર્તમાનકાળમાં જીવતા નથી. આપણું શરીર વર્તમાનકાળમાં છે એટલે આપણે વર્તમાનકાળમાં જ જીવીએ છીએ એવું નથી. જે કાળમાં આપણી વૃત્તિ હોય તે કાળમાં જ આપણે છીએ-તે કાળમાં જ આપણે જીવીએ છીએ એમ તત્ત્વદષ્ટિથી ગણાય છે.

અસંખ્ય મનુષ્યો ભૂતકાળમાં પડેલાં વિવિધ દુઃખોનું સ્મરણ કરી, જાણે આજે જ તે દુઃખો તેમના ઉપર પડતાં હોય તેમ દુઃખી થઈ બેસે છે. ભૂતકાળમાં ગુજરી ગયેલા કોઈ પ્રિયજનનાં

અંતકાળનું સ્મરણ કરી નેત્રમાંથી આંસુ પાડે છે. તેમની સામેના વર્તમાનકાળમાં કોઈ જુદા જ પ્રસંગો બનતા હોય છે, જેમ કે લગ્ન જેવા આનંદના પ્રસંગો. છતાં તેઓ ભૂતકાળમાં જ જીવતા હોય છે. એ જ પ્રમાણે અસંખ્ય મનુષ્યો વર્તમાનમાં જીવતા જણાતા હોવા છતાં ભવિષ્યકાળમાં જ રહે છે અને જીવે છે. આ ઉભય કાળ પુરુષાર્થનો કાળ ન હોવાથી પુરુષાર્થ વિનાનું જીવન બકરીના ગળાનાં આંચળ જેવું થઈ રહે છે.

વર્તમાનકાળમાં જીવવું દુર્લભ નથી, પરંતુ એ પ્રકારનું શિક્ષણ મનુષ્યોને નાનપણથી મળ્યું હોતું નથી અને તેથી પડી ગયેલી ખોટી ટેવ ટાળવાનો આગ્રહ કે પ્રયત્ન પણ તેઓ કરી શકતા નથી. વર્તમાનકાળમાંથી જ્યારે મનુષ્ય ભૂતકાળમાં કે ભવિષ્યકાળમાં જઈને બેસે છે કે તુરત જ તેના ચાલતા પ્રયત્નોનો રથ અટકી પડે છે. અનેક ઉદાહરણ આ અંગેના લઈ શકાય એમ છે.

ઘણા માણસોને આજની તો જાણે કિંમત જ નથી. હવેથી હું આમ કરીશ, કાલથી હું આ કરીશ એવા વિચારો એના મગજમાં ઘૂમતા હોય છે. પ્રયત્ન કરવાની આ જ ક્ષણ છે એવો વિચાર પણ તેને આવતો નથી. તેઓ કાલ, કાલ ને કાલ જ કર્યા કરે છે.

વર્તમાનકાળમાં જીવવું એનો અર્થ એ છે કે વર્તમાનકાળમાં જે કાર્ય કરવા માંડ્યું હોય તેમાં જ મનને સંપૂર્ણ રોકી રાખવાનું હોય. વર્તમાનકાળમાં જેઓ ભૂતકાળના અને ભવિષ્યકાળના વિચારો કર્યા કરે છે તેઓ ગમે તેવા બુદ્ધિમાન હોય કે લાંબા આયુષ્યવાળા હોય તોપણ કશાં જ ઉપયોગી કાર્યો કર્યા વિના જગતમાંથી ચાલ્યા જાય છે.

પ્રયત્નના સંબંધમાં વર્તમાનકાળનો જેમ ઘણા અનાદર કરે છે તેમ સુખભોગના સંબંધમાં પણ કરે છે. તેઓને વર્તમાનકાળમાં પાંચ રૂપિયા મળે છે તેનો આનંદ લેતા નથી પણ પચીસ ન મળવાનો

બળાપો કરીને પચાસ ન મળવાના સંતાપમાં પચીસનું સુખ હોમી દે છે. જે કાંઈ સારું બને છે તે આનંદને આપનારું હોવા છતાં તેઓ આનંદ લેતા નથી, પણ તેથી વધારે સારું ન મળવાના સંતાપને આગળ ને આગળ તરતો રાખે છે.

કેટલાક ભૂતકાળના સમયના સુખની વાતો કરી અને તેનું સ્મરણ કરી વર્તમાનકાળના સુખના આનંદને નષ્ટ કરી નાખે છે. તેઓ ભૂતકાળનું સઘળું વખાણે છે અને વર્તમાનનું સઘળું વખોડે છે. આવા લોકો ભૂતકાળમાં રહીને વર્તમાનકાળને દુઃખમય કરી મૂકે છે.

ભૂતકાળમાં જે સુખ આપણને પ્રાપ્ત હતું તેનું સ્મરણ કરીને તથા ભવિષ્યકાળમાં જે સુખ આપણને મળવાનો સંભવ છે, તેની સાથે સરખામણી કરીને વર્તમાનકાળમાં પ્રાપ્ત થયેલા સુખનો આનંદ ન લેવો પણ ઊલટો તેનો ફ્લેશ કરવો, એ કેટલું બધું અજ્ઞાન ભરેલું છે અને તોપણ મોટે ભાગે ઘણા મનુષ્યો એમ જ કરે છે.

આજે મળેલું સુખ સર્વોત્તમ છે, એમ જાણી આજે જ તેનો આનંદ લેવો જોઈએ. સુખાનુભવ કરવાનો એ જ માર્ગ છે. વર્તમાનકાળમાં હસવાના મળેલા પ્રસંગોમાં જેઓ હસતા નથી અને ભવિષ્યમાં જેઓ હસવા ધારે છે તેઓ ભવિષ્યમાં ભાગ્યે જ હસે છે. આનંદનો ઉપભોગ કરનાર માનસિક શક્તિઓ ઉપયોગ વિના ખવાઈ જાય છે. દુઃખોપભોગ કરનાર શક્તિઓ જ નિત્યના ઉપયોગથી પુષ્ટ થયેલી હોવાથી તે આનંદના પ્રસંગોમાં પણ તેઓ જ આગળ આવે છે અને સુખને દુઃખરૂપ દેખાડે છે.

ઘણાંનાં હૃદય આખો દિવસ સંતાપની હોળીમાં શેકાયાં કરતાં હોય છે. આનું કારણ તેઓ ખરી રીતે દુઃખી હોય છે, તે નથી. પણ વર્તમાનના સુખમાં તેઓએ દુઃખબુદ્ધિ કરી હોય છે, તે હોય છે. તેમને મળેલી નોકરી, તેમનું ઘર, જે સ્ત્રીને તેઓ પરણ્યા હોય છે તે સ્ત્રી વગેરે તેમને ગમતાં હોતાં નથી, પોતાની જ્ઞાતિ, સગાંસંબંધીથી તેઓને

અસંતોષ રહે છે. રાજાનો મહેલ જોઈ પોતાની ઝૂંપડી તોડી પાડવી એ જેમ બેવકૂફી છે, તેમ વર્તમાનમાં મળેલ સુખોનો સ્વાદ ન લેવો એ મૂર્ખતા છે.

ઉપયોગમાં આવી શકે એવો કાળ વર્તમાનકાળ જ છે. ગઈ કાલ અને આવતી કાલ એવા ભેદો છે જ નહિ. ભવિષ્યકાળમાં આપણે જઈ શકતાં નથી તેમ જ ભૂતકાળમાં આપણે પાછાં હઠી શકતાં નથી અને તેથી વર્તમાનકાળ એ જ આપણા જીવનની ભૂમિ છે. ક્ષણ, કલાક, દિવસ, માસ, વર્ષ એ માત્ર એક અખંડ વર્તમાનકાળના જ ભેદ છે.

વર્તમાનકાળમાં જ પોતાના મનને જોડી રાખવાનું અર્થાત્ વર્તમાનકાળમાં કરવામાં આવતાં કર્મોમાં પોતાના મનને એકાગ્ર કરવાનું કાર્ય ઘણાંને લગભગ અશક્ય જેવું ભાસે છે. તેઓનાં ચિત્ત હજારો વિષયોમાં ભટકતાં હોય છે. એટલે કોઈ કામ કરવા માંડે છે કે તરત જ ગઈ ગુજરી અથવા ભવિષ્યકાળના હજારો વિચારો ઉપરાછાપરી તેમના મનમાં દોડાદોડ કરી મૂકે છે. આથી, કરવાનું કામ ક્યાંનું ક્યાં રહી જાય છે.

વર્તમાનકાળમાં પોતાને જે પ્રાપ્ત હોય તેમાંથી બને તેટલા અધિક સુખનો ઉપભોગ કરતાં આવડવું એ એક મોટી કળા છે. ભૂત અને ભવિષ્ય ઉપર દૃષ્ટિ રાખનાર જ તે કળા સાધી શકે છે. પોતાને જે નથી મળ્યું તેને જ તેઓ પોતાના અધિકારનું ગણે છે.

સુખ બહાર રહ્યું નથી, પણ મનમાં રહેલું છે. દ્રવ્યાદિ બાહ્ય સંપત્તિમાં નથી પણ અંતઃકરણની અમુક સ્થિતિમાં તે છે.

બાળકો અને મહાપુરુષો વર્તમાનકાળમાં જ જીવે છે એટલે તેઓ આનંદ ભોગવે છે. ભૂત-ભવિષ્યના વિચાર વિના હાથમાં લીધેલાં કામમાં જ મનને જોડી રાખવાનું સામર્થ્ય-એને સામાન્ય શક્તિ જાણશો નહિ. એ શક્તિ જેણે મેળવી છે તેણે ત્રિભુવનને વશ કરવાની કૂચી મેળવી છે. પ્રયત્ન કરીને ખાતરી કરી જુઓ. હાથના કંકણને આરસાની શી જરૂર ! 'વિશ્વવંદ્ય કિરણાવલી, ભાગ-૪', પ્ર. આ., પૃ. ૩૬૯ □

સમાજમાં ચારેકોર અશાંતિ પેદા થાય, પ્રજા અવનતિને પંથે જાય, ચોમેર અંધકાર પ્રવર્તતો દેખાય ત્યારે સંતો પેદા થાય છે અને લોકોના દિલને અજવાળે છે. પૂજ્ય મોટાનું પણ આ અવતારકાર્ય હોય એમ લાગે છે. એમણે પોતાનો સંસાર છોડ્યો છે, પણ બીજો એક એવડો મોટો સંસાર ઊભો કર્યો છે કે સામાન્ય માણસનું તો એ સંસાર નીભાવવાનું ગજું જ નહિ. ગુજરાતના દક્ષિણ છેડેથી માંડી ઉત્તર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને વળી ગુજરાતની બહાર દિલ્હી, બેંગલોર અને મદ્રાસ સુધી એમનાં કેટકેટલાં સ્વજનો પથરાયેલાં પડ્યાં છે ! કેટલું બહોળું કુટુંબ ! અને કુટુંબના સભ્યો પણ કેટકેટલા ! એ બધાંને એ પોતાનો પ્રેમ સદા એકધારો આપતા જ રહ્યા છે.

એમની એ પ્રમ કરવાની રીત પણ અનોખી છે. એમની પધરામણી જે સ્થળે થઈ હોય ત્યાં એમનાં સ્વજનોની એ વણથંભી વણઝાર અતૂટ સવારથી સાંજ સુધી પ્રવાહની માફક આવ્યા જ કરતી હોય છે.

એ દરેકને એ પોતાની ઉષ્માથી આવકારે છે. દરેકને પોતપોતાની નિરાળી રીતે ખબર અંતર પૂછે. વ્યાવસાય, વેપારવણજ, નોકરી વિશે તપાસ કરે. માંદગી, બાળકોનું ભણતર, ઉત્તરોત્તર તેમના થતા વિકાસને જાણવાની પણ ચિંતા કરે.

બાળકો પ્રત્યે તો તેમને વિશેષ ભાવ. બાળક મળવા આવે કે તરત તેમના અભ્યાસ વિશે પૂછે. માબાપ વહાલ કરે છે કે નહિ તે પૂછે. માબાપ લડતાં હોય તો તેમને ઠપકો પણ મળે. કંઈ લાવી ન આપતાં હોય તો મોટા તે આપવાનું સૂચન કરે. વળી કોક કોક વાર ઠેકડી કે ગેલ કરવા પણ મંડી

પડે. કોઈક કડક બાપનાં બાળકોને બાપ ઉપર ઠંડા પાણીનો લોટો રેડવાનું કહે, તો કોઈ ઠંડી માને ઝોડની માફક વળગી પડવાનું સૂચન પણ બાળકને કરે. ખૂબ ચિડાતાં માબાપને પજવવાનું પણ બાળકને કહે. માબાપની વારંવાર ભૂલો કાઢી, તેમને ખૂબ ટોકવાની કળા શીખવે ‘માબાપ હોળી કેમ રમવા ન દે ? તમે રમશો અને એ ખિજાશે તો એમને દંડ કરીશું.’ કહી બાળકને ચડાવે. ઘરે બાળક પણ આપણને ધમકી આપતાં થઈ જાય, ‘આમ કરશો કે આમ ન કરશો તો હું મોટાને કહી દઈશ.’ આને કારણે એમના પરિવારના સભ્યોનાં બાળકોમાં પણ મોટા વિશેનું આકર્ષણ એટલું જ જબરું પેદા થાય અને મોટા આવ્યા હોય ત્યાં જવા બાળકો માબાપનો જીવ ખાઈ જાય.

ઉપર ઉપરથી તો એમ લાગે કે જાણે બાળકો નિરંકુશપણે વર્તતાં થશે પરંતુ અંદરથી તો માબાપ અને બાળકો વચ્ચેના તંગ સંબંધોને પૂજ્યશ્રી હળવા કરે. એકબીજાને એકબીજા પ્રત્યે હળવા બનવા પ્રેરે. માબાપ અને બાળકો વચ્ચેની સાચા પ્રેમની ગાંઠ મજબૂત કરે. કોઈ કોઈ સ્વજનોને તો બાળકોના વકીલ થઈને તેમની બાજુ પણ એવી રીતે રજૂ કરે કે વડીલોને તે સ્વીકારવી પડે. અને પછી ધીરે રહી એમની આગવી કુશળતાથી બાળક આગળ શરત મૂકી દે કે આ બધું ક્યારે થાય કે કોઈને આપણા કામ માટે આપણને ટોકવું ન પડે, વાંચવા બેસવાનું કહેવું ન પડે તો જ. આમ, બાળકોને પણ પોતાની જવાબદારી અને ફરજોનું ભાન કરાવે. પણ આ રીત જ એવી મૌલિક કે માબાપનાં વર્ષોના ટકટકારા, ધાકધમકી, દબાણ દ્વારા બાળક પોતાની જવાબદારી અદા ન કરતું હોય તે મોટાના માત્ર

એકવારના સૂચનથી કરતું થઈ જાય.

બાળકોને ખૂબ ખૂબ પ્રેમ કરવાનું સૂચન દરેક સ્વજનને મોટા એકધારું કરે છે. નાનાં બાળકો જ નહિ તારુણ્યમાં પ્રવેશ કરતાં કુમાર કુમારિકાઓ પણ એમનાં કેંદ્રસ્થાને હોય છે. એ ઉંમરે જન્મતા જાતીય ફેરફારોને લક્ષમાં રાખી એમની સાથે કેવું વર્તન કરવું જેથી બાળકોની જાતીયવૃત્તિનું ઊર્ધ્વાકરણ થાય એનું સૂચન એક અચ્છા મનોવૈજ્ઞાનિકની અદાથી કરે. યુવાનીમાં આવતાં પુત્રને ખૂબ વહાલ કરવાનું અને પંપાળવાનું પિતાને સૂચન કરે. આ કેટલું મોટું મનોવૈજ્ઞાનિક સત્ય છે. એની તો સામાન્ય જનોને શી ખબર હોય !

પૂજ્ય મોટાએ આ બધું માત્ર વિચારની ભૂમિકા પર જ સ્વજનોને સૂચવ્યું છે એવું નથી. એનો અમલ એમણે સ્વાનુભવે કરી બતાવેલો છે. કેટકેટલાં બાળકોનાં નામ તેમણે 'હરિ' પાડેલાં છે ! એ બધાં બાળકોનાં 'નિમિત્ત સંબંધો' શા હશે તે તો તેઓશ્રી પોતે જ જાણે, પણ આપણને સંસારી જનોને સમજાતી વાત એ છે કે સંતો દરેકમાં હરિને નીરખે પણ બાળકોમાં તો એમને હરિ સાકાર થતો લાગે. જે સ્વજનોએ એમના આવા એક 'હરિ'ના ઉછેર વિશે જાણ્યું છે તે બધાં જ જાણે છે, કે બાળકોને પ્રેમપૂર્વક ઉછેરવાના એમના વિચારોનો અમલ એમણે કેટલી હદ સુધી કર્યો છે, અને એ કસોટી એ કેવી રીતે પાર કરી ગયા છે.

સ્ત્રીઓ પ્રત્યે તો એમનો ખાસ પક્ષપાત. સ્ત્રીઓને પુરુષોના હાથે કચડાવાનું ન બને છતાં તેઓ પોતાની સાંસારિક ફરજો ઉમદા રીતે અદા કરતી રહે એવા અનેક નુસખાઓ એમણે એમનાં સ્વજનોમાં અજમાવ્યા છે. કેટલાક પુરુષોને એવી ટીકાટીપ્પણ કરતા પણ સાંભળ્યા છે, 'આ સંત બૈરાંને ફટવી મારે છે, એ તો ભાઈ ભારે દુઃખ !'

સાક્ષાત્ 'મા'નું હૃદય લઈ જન્મેલા અને આત્મસાક્ષાત્કાર પામી જન્મમરણના ભવચક્રમાંથી મુક્ત થયા છતાં સ્વેચ્છાએ બીજા જન્મે 'સ્ત્રી'નો અવતાર લેવાના ઓરતા સેવનાર સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પક્ષપાતી હોય એમાં શી નવાઈ !

સ્ત્રીપુરુષની સમાનતાનો વા વાવ્યો છે ત્યારે સ્ત્રીઓને સ્વચ્છંદતાને માર્ગે ન જવા દેતાં તેમને પોતાનું આગવું સ્થાન આપી, સન્માની, પોતાની જવાબદારીઓ વિશે પ્રેમપૂર્વક ભાન કરાવવાનો આ અનોખો ઉપાય એ મોટાની નાનીસૂની સિદ્ધિ નથી. ઉપર કહેલી પુરુષની ટકોરમાં પણ એ વાતનો ઊંડો ઊંડો સ્વીકાર રહેલો છે એની પ્રતીતિ થાય છે.

સ્ત્રીઓના પાકશસ્ત્રમાં રસ લઈ એમના પતિઓની ફરિયાદો સાંભળી પતિઓ આગળ એમના વકીલ થઈને કેટકેટલાં દાંપત્ય-જીવનમાં નવો પ્રાણ એમણે પૂર્યો છે ! એ તો એમનાં સ્વજનો પોતાની વાત કહે ત્યારે જ ખબર પડે.

વૃદ્ધો સાથે પણ એમની ચાહવાની કળા આગવી જ છે. દરેકની શારીરિક તકલીફો, બાળકો સારસંભાળ લે કે નહિ, તેમનાં પુખ્ત ઉંમરનાં બાળકો વિશે હસતાં હસતાં આડું બોલી એમનામાં પ્રેમનો તાંતણો ટકાવી રાખી ઘડપણમાં સંજીવની આપી પ્રાણપૂર્યા જેવું કરે છે. દરેક દીકરા અને દરેક વહુઓ વિશે અવળું બોલી ક્યાં તો વૃદ્ધો પાસે ટાપસી પુરાવી અથવા ઈન્કાર કરાવી એમના મનને હળવું બનાવવું, ખાલી કરવું, એ એમની વીરલ કળા છે.

પરિણામે કુટુંબના તમામ સભ્યોમાં માબાપ અને બાળકો વચ્ચે, પતિપત્ની વચ્ચે, વૃદ્ધો અને કુટુંબના અન્ય સભ્યો વચ્ચે એકબીજાને સમજવાની એકબીજા સાથે પ્રેમપૂર્વક વર્તાવ કરવાની વર્તનકળા પેદા થતી જાય છે. વળી, સ્વજનો પણ 'મોટા' પોતાના

પ્રશ્નોમાં, સમસ્યામાં રસ લે છે એમ સમજી હૂંફ મેળવે, જોમ મેળવે અને એથી જીવન જીવવાની ધગશ પેદા કરે છે. થોડી તપાસ માત્રથી એમના એ વિશાળ પરિવારના સભ્યોને કેટકેટલી હૂંફ, કેટકેટલો ટેકો અને કેટકેટલું સાંત્વન મળતું હોય છે ! પોતે તદ્દન નિઃસ્પૃહી છે. નિઃસંગી છે. નિરિચ્છ છે. છતાં પોતાનાં સ્વજનોનાં હિત માટે એ કેટલી બધી ચિંતા કરતા હોય છે કે અજાણ્યાને તો ઘડીભર એમ જ લાગે કે આ સાધુને સંસારમાં કેટલો બધો રસ છે.

આમ કરવાની એમની રીત પણ અનોખી છે. ઘણી વસ્તુ વિશે એવી રીતે પૂછે કે જાણે એ બાળક હોય, અજ્ઞાન હોય, એ વિશે બરાબર જાણતા ન હોય છતાં આશ્ચર્ય તો એ કે બધાં વિશે એમને તો સારામાં સારી જાણકારી હોય પણ આ વાત સામી

વ્યક્તિને સહેજે કળાય નહિ. એમની એ કળા એ ક્ષણે તો એટલી અકૃત્રિમ, નિર્દભ, સ્વાભાવિક, સરળ અને એ પૂરતા તો એ પોતાની કુતૂહલતા માટે એટલા જ સાચા અને પ્રામાણિક છે. પ્રશ્ન એ જ રહે કે આપણે એમને સામો એટલો પ્રેમ આપીએ છીએ ? અનેક રીતે આપણે એમના આંતરસ્વરૂપને ઈજા પહોંચાડતાં હોઈએ છીએ. એમની આ ચાહનાકળા, એમનો વહેતા પ્રેમનો પ્રવાહ એટલો તો પ્રબળ છે કે સહરાનું રણ જાણે યુગોથી પાણી માટે તરસ્યું હોય, તલસતું હોય ! આપણામાં એમના પ્રેમોદધિના બાષ્પીભવનનો સ્વીકાર કરીને માત્ર વાદળ બનવાની શક્યતા પેદા થાય તોપણ કૃતાર્થતા અનુભવીશું. ઘેઘૂર વડને છાંયે વિશ્રાંતિ લેતાં આપણે વડની ચિંતા કરીએ છીએ ખરાં ?

‘જીવનસ્ફુલિંગ’, પ્ર. આ., પૃ. ૧૨૦

□

(૮) નથી મફતમાં મળતાં...

પરસોત્તમ

નથી મફતમાં મળતાં એના મુલ ચૂકવવા પડતાં,
સંતને સંતપણા રે મનવા નથી મફતમાં મળતાં...
કોઈ વેચાણા ભરી બજારે, કોઈ તેલ કળામાં બળતાં,
કાયા કાપી કાંટે તોલી, કોઈ હાડ હેમાળે ગળતાં. સંતને....
પ્યારા પુત્રનાં મસ્તક ખાંડી ભોગ સાધુને ધરતાં,
ઝેર પીધા ને જેલ ભોગવી, સાધુ સૂળીએ ચડતાં. સંતને...
કરવતે મેલી માથા વૈરા, કાળની કાપી ધરતાં,
ઘરની નારી દાનમાં દેતા, દિલડા જરી નહિ ડરતાં. સંતને...
પરદુઃખે એનો આત્મા દુખિયો, રૂઢિયા જેના રડતાં,
મન મોટપને મમતા ત્યાગી, જઈને બ્રહ્મમાં ભળતાં. સંતને...
ગુરુ પ્રતાપે ભણે પરસોત્તમ, ચોપડે નામો ચડતાં,
એવા સંતને સેવતાં જીવના, ભવના બંધન ટળતાં. સંતને...

એક જ વિષય પરત્વેનું મનન-ચિંતવન જ્યારે થાય ત્યારે આપણો જીવનનો રસ વધે. જીવતો-જાગતો ચેતનાત્મક રસ એમાં પ્રગટે.

પહેલાં અભ્યાસ સતત થયા કરવાને લીધે જ એકાગ્રતા છે. પછી એમાં રસ પેદા થાય છે. મથામણનો જે અભ્યાસ છે એને લીધે એકાગ્રતા થાય છે અને એ એકાગ્રતા પણ વિસ્તાર પામતી હોય છે. બધું વિસ્તાર પામે છે. લોભ થયો તો તે વિસ્તાર પામે. ક્રોધ થયો-કામ થયો તો તે પણ વિસ્તાર પામે. જીવદશાની પ્રત્યેક વૃત્તિ, પ્રત્યેક વલણ વિસ્તાર પામે છે. વૃત્તિ ગતિશીલ છે એટલે વિસ્તાર પામે છે.

એવી રીતે આ જે મથામણના અભ્યાસને લીધે જે એકાગ્રતા છે એ પણ વિસ્તાર પામે છે. એમ કરતાં કરતાં રોજબરોજનો કાળ એમાં જે વધે છે એમાં અભિમુખતા થાય છે. જીવતીજાગતી અભિમુખતા જાગે છે. એને લીધે એમાં આપણને રાગ થાય છે, અનુરાગ થાય છે અને એમાંથી રસ જાગે છે, અને રસના કારણે વળી પાછી એકાગ્રતા વધે છે. એ એકાગ્રતા જુદા પ્રકારની છે. રસ જે જાગે છે એ આત્માનો મૂળ સ્વભાવ છે, અથવા તો આત્માનું સ્પષ્ટ વ્યક્તપણું છે કે જેના વડે આત્માને ઓળખી શકાય છે.

માણસ તેનાં લક્ષણો વડે ઓળખાય છે. માણસ તેની સ્થિતિ વડે ઓળખાય છે. એની પાસે શી શી અસ્ક્યામતો છે એને લીધે ઓળખાય. એવાં અનેક કારણોને લીધે માણસનો સ્વભાવ, એની પ્રકૃતિ, એની સ્થિતિ આ બધું ઓળખાય. એવી રીતે આત્માને ઓળખવા માટે મુખ્યમાં મુખ્ય પ્રત્યક્ષ આંગળી ચીંધીને બતાવી શકાય એવું જો કોઈ લક્ષણ હોય તો એ રસ છે. માણસને કઈ બાબતમાં કેવો, કેટલો, કેટલા પ્રકારનો ઊંડો રસ છે એ જાણી

શકીએ તો આપણે તરત જ ઓળખી શકીએ કે આ માણસ આ પ્રકારનો છે.

રસ એ જીવનના પ્રત્યેક તબક્કામાં પ્રત્યેક સ્થિતિમાં છે. રસ ના હોય તો માણસ ક્ષણવાર પણ જીવી શકે નહિ. માણસને એની પ્રકૃતિની નિમ્નમાં નિમ્ન વૃત્તિઓમાં પણ એને રસ છે. એ વૃત્તિમાં રસ હોવાથી એ માણસ જીવે છે.

એવી રીતે જ્યારે આપણે ઊર્ધ્વમાં જઈએ અથવા પ્રકૃતિથી ઊર્ધ્વમાં જવા માટે જ્યારે જિજ્ઞાસા જાગે ત્યારે આપણું મનન ચિંતવન એ પ્રકારનું રહે છે. પ્રકૃતિનું મનન ચિંતવન રહે તો પ્રકૃતિમાં જ ડૂબેલા રહ્યા કરીએ. એટલે જો ચેતનને આપણે અનુભવવું હોય, ચેતનમાં આપણે રસ જગાડવો હોય, ચેતન પરત્વેની આપણી વૃત્તિ-ટેન્ડન્સી-વલણ આપણે જીવતીજાગતી કરવી હોય તો પ્રકૃતિથી ઊર્ધ્વ પ્રકારનો જે વિષય છે, એનું મનન ચિંતવન આપણે કરવું જોઈએ.

આમાં એક તર્કદોષ છે. પ્રકૃતિ તો આપણી પકડમાં છે, આપણા જ્ઞાનમાં છે, આપણી સમજણમાં છે. એની ગ્રીપ-પકડ આવી શકે, પણ આ જે ચેતન છે એ કંઈ ઈન્ટેલેક્યુઅલ ગ્રીપ-બુદ્ધિની પકડમાં આવી શકે એવું નથી. તો એનું મનન ચિંતવન કેવી રીતે કરવું ? શી રીતે કરવું ? એ માટે કન્સેપ્શનમાં-વિચારણામાં શું લાવવું ? એવો તર્ક થાય છે. ત્યારે આપણા શાસ્ત્રકારોએ-અનુભવીઓએ જોયું કે સામાન્ય કે બધા જીવોની આ મુશ્કેલી છે. ત્યારે એ લોકોને કોંકીટ-નક્કર શું આપવું કે જેથી સામાન્ય માણસ એનું મનન ચિંતવન કરી શકે, તો એ લોકોએ સર્વસામાન્ય-બધાને જ લાગુ પડે એવું સાધન આપ્યું નામસ્મરણ. યજ્ઞોમાં જપયજ્ઞ શ્રેષ્ઠ છે. પણ પાછું એ બધાને લાગુ નહિ પડી શકે એવું

એમને લાગ્યું. બધા લોકો નામસ્મરણ-જપ ન પણ કરી શકે. બધાના સ્વભાવ નોખા-નોખા હોય. સામાન્ય રીતે આ નામસ્મરણ ઠીક છે-એ જેને લેવું હોય તે લે. પોતપોતાની અભિરુચિ પ્રમાણે પણ ભગવાનનું નામ લે. પણ બધા નહિ લઈ શકે. ત્યારે એમણે બીજાઓને માટે કહ્યું કે, 'પ્રાર્થના કરો'-તમારે જે જોઈએ છે એ ભગવાનને કહો. જેમ બાળક માની પાસે બધું માગ્યા કરે એમ. અને જો મુડ સારો હોય તો મા બાળકને આપે પણ છે. પણ ભગવાનને એવું કંઈ હોતું નથી. ભગવાનને મુડ જેવું હોતું નથી.

આપણા લોકોએ કહ્યું કે પ્રાર્થના કરો અને પહેલાં સ્થૂળ માગો. તમારી જે માગણી હોય એની વાત ભગવાનને કરો. આપણે ભગવાન પાસે માગીએ એ મળી જ જાય એવું ના પણ બને. સંસારમાં પણ એમ જ હોય છે. મા પાસે બાળક માગે એ બધું મા આપી જ દે એવું સદાય બનતું નથી. છતાં બાળક માંગવાનું કંઈ છોડી દેતું નથી. તેવી રીતે ભગવાનની પાસે પ્રાર્થના કરો. માગો. સર્વસામાન્ય માણસ પાસે આ પણ એક રસ્તો છે. પછી ભજન-કીર્તન કરો, સત્સંગ કરો, સત્કર્મ કરો, સત્ સોબત કરો, પરમાર્થ કરો, ત્યાગ કરો. આ બધાં સાધનો અનુભવીઓએ-શાસ્ત્રકારોએ બતાવ્યાં. આ બધાંમાંથી તમોને જે કોઈ અનુકૂળ પડે, સાનુકૂળ પડે એવું સાધન કરો.

આ ઉપરાંત, કોઈ એવો અભ્યાસ કરો કે જે તમોને પ્રકૃતિથી ઊર્ધ્વ લઈ જઈ શકે. એવી પ્રેક્ટિસ કરો. જોકે અવાં સાધન કરતી વખતે એ સાધન ક્યા હેતુને માટે કરો છો. એનાથી શું ફલિત થવાનું છે, તે હેતુની સભાનતા તે સાધન કરતી વખતે આપણામાં જીવતીજાગતી ચેતનાત્મક. રહેલી હોવી ઘટે. દાખલા તરીકે અમને પહેલાં સાધનામાં તો ગુરુમહારાજે, 'આસન સિદ્ધ થવું જોઈએ' એમ કહેલું. મને એમ થયું કે આસન તો આમ પગ વાળીને-પલાંઠી વાળીને બેઠા-એ તો જડ છે એમાં

શું મોટું સાધન હોય ! ગુરુમહારાજ આટલો બધો ઝોક આસન ઉપર શા માટે આપે છે ? પણ કાળ એવો કે ગુરુમહારાજને એ અંગે વિશેષ કંઈ પુછાય નહિ. તમારી મેળે સમજો. મને તો સમજણ ના પડી. એમ લાગ્યું કે આમાં તો શી મોટી વાત છે ? પછી ધીરે ધીરે કરતાં મને સજણ પડી.

...અચળપણું, નિશ્ચળતા, નિશ્ચય, પાવર ઓફ ડીટરમિનેશન-આપણા શરીરનો આધાર, પ્રકૃતિ અને બીજું બધું ચંચળ છે તેમાં આપણે આવી રીતે સ્થિર થઈને બેસવું તે બહુ મોટી વાત છે. આનાથી આવા ગુણ આપણામાં આવે. પણ જે સાધન કરતા હોઈએ એ સાધનામાં પ્રકૃતિથી ઊર્ધ્વ પ્રકારનો હેતુ ક્યો છે ? તે આપણે સમજી લેવું જોઈએ. જો આપણામાં આવી સભાનતા ના રહી તો કર્મ તો જડ છે. એ કર્મ જડ ના થઈ જાય માટે હેતુની સભાનતા અનિવાર્ય.

ત્યારે આ બધાં સાધન કલાં છે. જપ, સ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન, કીર્તન, સદ્વાચન, સત્કર્મ, પરમાર્થ-આ બધું કરતાં રહો. આ બધાં પ્રકૃતિથી ઊર્ધ્વ પ્રકારનાં છે.

'જન્મ પુનર્જન્મ', પ્ર. આ., પૃ. ૩૫

ગયેલા આત્માને...

પૂજ્ય શ્રીમોટાના સ્વજન તેમ જ સદ્ગત રમાકાંત જોષીના સહાધ્યાયી મિત્ર, ઊંઝા નિવાસી સદ્ગત સેવાભાવી ડૉ. વાસુદેવ રાવલનાં ધર્મપત્ની અને ડૉ. અનિલભાઈનાં માતૃશ્રીનો તા. ૨૯-૫-૨૦૧૪ના રોજ ૯૩ વર્ષની વયે દેહાંત થયો છે. આ પરિવારનું નિવાસસ્થાન પૂજ્ય શ્રીમોટાની ચરણરજથી પાવન બનેલું. શ્રીનંદુભાઈ લિખિત 'શ્રીમોટાની મહત્તા'માં પણ આ પરિવારનો ઉલ્લેખ છે.

આ ગતાત્માને શ્રીહરિ ચિરશાંતિ અર્પે એવી પ્રાર્થના છે.

-સંપાદક

जनसमूह अर्थात् जनता जनार्दन की सही सेवा नहीं होगी तब तक देशका उत्थान नहीं होगा. देश माने क्या है ? यह तो सोचो ! देश माने क्या प्रधानमंत्री ? मंत्रियों ? सेक्रेटरी या मैं और तुम लोगो ही हो ? इस वक्त ऐसा ही समझ जाता है ऐसा लगता है.

‘अैसे लोग मानते हैं कि देश माने मैं और हमारे सब. और जनता या जनसमूह जैसा कोई प्राणी है जिसे सड़े-गले हुये अनाज-शाकभाज दिया जाना चाहिये. इस से ज्यादा कुछ अपेक्षित नहीं.’ वह प्राणी एतने से भी आराम व आनंद से जते रहेने के अद्भुत सामर्थ्यवाला है. देखो तो वह प्राणी जीं है जैसी आवाज भी नहीं निकालता है. कितना सहनशील है !

मैं यह सब अत्यंत दुःख, वेदना से कह रहा हूं. हमारी येतना में जगृति कब आयेगी ? हम हमारे लोगो में जनसमूह में अपने स्वयम् को भी सम्मिलित कब करेंगे ? भूख ध्यान में रखना कि अेक दिन इस प्राणी की येतना जगृत हो जायेगी तब क्या होगा ? इस तथ्य को समझना जरूरी है.

जनजगृति से जनसमूह के उत्थान से ही देश की आजादी स्थिर रहेगी. राष्ट्रीयता की पवित्र भावना को अेक अेक भारतवासी में जगृत करना होगा- इसके लिये देश के शासकनेताओ में त्याग नहीं होगा तब तक राष्ट्रीयता का झंडा होता होता नष्ट हो जाना बहुत संभव है. देश का विनाश न होने देना हो तो इस बात को भूख समझ लेना चाहिये. शासकवर्ग में इस बात को पहुंचाना चाहिये. देशभर में इसका प्रचार-प्रसार करना चाहिये. जनसमूह से अपने को अछूता मत रभो. जनसमूह है तो तुम्हारा अस्तित्व है, इसे मत भूलो.

महात्मा गांधीजी का नाम तो रोज रोज लिया जाता है, परंतु यह बात क्यों नहीं कही जाती है कि

महात्मा गांधीजी को भी शासक कॉंग्रेसीओं की सत्तालालसा को देखकर अतिशय गहरी वेदना हुई थी. यह बात पर क्यों विचार नहीं किया जाता है कि महात्मा गांधीजीने कॉंग्रेस का विसर्जन कर देने की बात क्यों कही थी ?

आज विकास हो रहा है. उसी तरह सत्ता प्राप्ति की विद्या में भी भारी विकास हो रहा है. देश के सर्वतोभूषी विकास की गति से इस निपुणता का विकास ज्यादा हो रहा है. इसी वजह से चिंता हो रही है.

जरूरी तो यह है कि हम लोग हमारे देहातों में सुशिक्षित करें. हम देहातों में जाकर बसें. देहातियों को स्वच्छता, आरोग्य और मानवता का पाठ हम भुद स्वच्छ, स्वस्थ और मानव रहकर हमारी जवनयर्षा का दर्शन कराके अर्थात् हमारे प्रत्यक्ष जवनव्यवहार में दर्शन करावें.

देहातियों की नीति यही जायेगी या राष्ट्रीयता यही जायेगी तो देश का विनाश अथवा अधःपतन रोकना महाशुशिकल हो जायेगा. पराधीन से मुक्त हुआ हमारा भारत फिर पराधीन न होवे यही मेरी ठोस भावना है-मेरा अेक अेक रक्तबिंदु इसी भारत के लिये कुरबान होता आया है, और होता भी रहेगा.

तुम लोग सुनकर सोचते होगे कि कैसे बेढब और शिर-पैर बिनाकी बातें कर रहे है. हो सकता है मुझे पागल भी समजते हो. मन ही मन भेर! मैं अपना कार्य जानता हूं. और उसी में लगा हूं. बस यही मुझे संतोष है. यही मेरा आनंद है. केवल आनंद नहीं हो, यही मेरा सख्यिदानंद है.

अस्तु ! छोडो इस बात को बोल गया सो बोल गया, बाकी सब तो ठीक ही है, तुम सबको क्या कहूं और कितना कहूं !!!

‘श्रीगुरुदेवकी सन्निधि में, भा-१’, कु. कुमुदिनी पञ्चाशती □

કર્મ કરવાનો તમારો એકમાત્ર હેતુ દિવ્યશક્તિની કર્મ દ્વારા સેવા કરવી, તેને તમારા અંતરમાં ધારણ કરવી, તેને જીવનમાં સાર્થક કરવી તથા તેનો આવિર્ભાવ કરનાર કારણ રૂપ બની રહેવું એટલો હોવો જોઈએ...

કાર્ય કરતી વખતે શરૂમાં તમે હંમેશને માટે ઈશ્વરનું સ્મરણ રાખી શકતા ન હોવ તો એમાં બહુ વાંધા જેવું કંઈ છે નહિ. કાર્યની શરૂઆતમાં ઈશ્વરનું સ્મરણ કરો તેમ જ તમારાં કાર્યને સમર્પિત કરો અને કાર્યના અંતમાં ઈશ્વરનો આભાર માનો. અત્યારે તમારે માટે આટલું પૂરતું છે.

વધુમાં કાર્ય જ્યારે થંભી જાય ત્યારે સ્મરણ કરતા રહેવું. પરંતુ તમારી જે પદ્ધતિ છે તે મને અઘરી અને ત્રાસદાયક લાગે છે. તમારા મનના એક જ ભાગ વડે તમે કાર્ય કરવાનો અને સ્મરણ કરવાનો પ્રયત્ન કરતા હોવ એવું જણાય છે. એ શક્ય છે કે નહિ તે હું કહી શકતો નથી.

લોકો જ્યારે કાર્ય દરમિયાન પણ સતત સ્મરણ કરતા હોય (એ શક્ય છે) ત્યારે સામાન્ય રીતે તેઓ તેમના મનની પાર્શ્વભૂમિકામાંથી એમ કરતા હોય છે, અથવા તો પછી ધીરે ધીરે તેમનામાં બેવડા વિચારની ક્રિયા કે બેવડી ચેતના સ્થાપિત થતી હોય છે. એમાંની એક બાહ્યચેતના જે આગળ રહીને કાર્યમાં રત રહે છે અને બીજી, આંતરચેતના જે દ્રષ્ટા બનીને સ્મરણ કરતી રહે છે.

એક બીજી રીત પણ છે અને મેં પોતે એ રીતે લાંબા સમય સુધી અપનાવી હતી. એક એવી અવસ્થા જેમાં કાર્ય આપોઆપ થતું રહે છે. વ્યક્તિગત વિચાર કે મનોમય ક્રિયા એમાં ભાગ લેતી નથી. અને ચેતના શાંત થઈને ઈશ્વરમાં સ્થાપિત થઈ જાય છે.

જીવન્મુક્તને કર્મમાં બંધનની લાગણી થતી નથી.

બધાં કર્મોમાં અને ક્રિયામાં એ પોતાની જાતને સંપૂર્ણપણે મુક્ત અનુભવે છે. કારણ કે કર્મ એની વ્યક્તિતા દ્વારા થતું હોતું નથી, પરંતુ વૈશ્વિક શક્તિ જ એ કર્મ કરતી હોય છે. કર્મમાં જે મર્યાદા વર્તાય છે તે વૈશ્વિક શક્તિએ પોતાની જ ક્રિયામાં લાદેલી પોતાની મર્યાદા હોય છે. જીવન્મુક્ત પરાત્પર સાથેના ઐક્યમાં રહેલો હોય છે અને તેથી એને આ મર્યાદા વર્તાતી નથી. કંઈ નહિ તો અધિમનસમાં તો આ જ પ્રકારની અનુભૂતિ થતી હોય છે...

સામાન્ય જીવનમાં જે કર્મ કરવામાં આવે છે તે વ્યક્તિગત હેતુ માટે અને કામનાના સંતોષ માટે કરવામાં આવે છે. એના ઉપર કોઈ માનસિક કે નૈતિક અંકુશ હોય છે. ગીતાના યોગમાં પોતાનાં કાર્યો યજ્ઞરૂપે પ્રભુને અર્પણ કરવાં, કામના ઉપર વિજય મેળવવો, અહંકાર અને કામનાના આધાર સિવાયનાં કર્મો કરવાં, પ્રભુની ભક્તિ કરવી, વૈશ્વિક ચેતનામાં પ્રવેશ કરવો, સર્વ પ્રાણીઓ સાથે એકતાની લાગણી અનુભવવી, પ્રભુ સાથે એકતા અનુભવવી-એ બધું આવે છે...

‘અર્પણ’, મે, ૨૦૧૪, પૃ. ૧૪

જાણ માટે...

પૂજ્ય શ્રીમોટાના નડિયાદના સદ્ગત સ્વજન શ્રી ચંદુભાઈ નાનાભાઈ પટેલનાં સુપુત્રી અને શ્રી નિરંજનભાઈ પટેલ (એન.સી.પટેલ, વલ્લભવિદ્યાનગર)નાં મોટી બહેન અ.સૌ. સુધાબહેન શરદચંદ્ર પટેલ (ભાદરણ), હાલ એડીશન ન્યુજર્સી ખાતે તા. ૪-૫-૨૦૧૪ના રોજ દેહાંત થયાની જાણકારી જૂન, ૨૦૧૪ના ‘હરિભાવ’માં પ્રકાશિત કરાઈ છે. સદ્ગતના પરિવારના સંપર્કનો ફોન નંબર પ્રકાશિત કરવાનું રહી જતાં તે નંબર છે. ૭૩૨-૪૯૪-૨૭૮૬ તે જાણ માટે.

-સંપાદક

આપણા ગુજરાતમાં એક મોટા સંત હતા. અમદાવાદમાં સર ચીનુભાઈને ત્યાં તેઓ ઊતરતા હતા. સત્સંગ કરતા. સુરતમાં પણ આવતા જતા. તેઓ તંત્રમાર્ગના જાણકાર હતા. પણ તેઓએ એ માર્ગનું કોઈને કશું શિખવાડેલું નહિ.

હું એમની પાસે જતો. બેત્રણ વખત ગયેલો. એક વેળા એમણે મને પૂછેલું કે કેમ આવ્યો છું? મેં કહેલું કે આપની પાસેથી મારે 'તંત્ર' શીખવું છે. એટલે આવ્યો છું. તેઓએ કહ્યું કે 'અભી હમ કો વક્ત નહીં હૈ. ફિર આના.' એટલે થોડાક વખત પછી ફરીથી ગયેલો. મને કહે 'બેસો.' યા સમયે યા મળે અને જમવાના સમયે જમાડે પણ ખરા. મને જમાડ્યો પણ તંત્ર શિખવાડવાની કોઈ વાત ન કરી.

પછી મને સરખો જવાબ મળ્યો નહિ એટલે મને મનમાં થયું કે શી જરૂર છે? ભગવાનનું નામ મોટું છે. એમાં બધા તંત્ર આવી ગયા. નામસ્મરણમાં તંત્રમાર્ગ પણ આવી ગયો. ભગવાન તેના ભક્તને જે વખતે જેની જરૂર હોય તે વખતે તે તેને સુઝાડી દે છે. એવો મારો અનુભવ છે. એટલે હું ફરીથી તેમની પાસે ગયેલો નહિ.

મેં એમને કહ્યું કે આપે મને તંત્રમાર્ગ શિખવાડવાની તૈયારી બતાવી નહિ એટલે હું આવ્યો નહિ. હું તંત્રમાર્ગ શીખવાને લાયક છું કે કેમ તેની પરીક્ષા તમારે કરવી હોય તો કરો. પણ આજે મારી શીખવાની દાનત નથી. મારે તો મારો ભગવાન બસ. એનું નામ બસ. ભગવાને મને તંત્રમાર્ગથી લેવો હશે તો એ તંત્રના માર્ગ મને આપશે. અને તે માટે હું મારા મનમાં નિશ્ચિત છું. મેં એમને આટલું બધું કહ્યું.

એમણે મને પૂછ્યું કે ક્યા તૂ દસ લાખ રૂપયે કી મૂડી કર સકતા હૈ? મેં ખડી કર સકતા હું. મંદિર બંધાને કા હૈ! કોઈ પૈસા દેતા નહીં હૈ. ભગવાન સે લેના ઔર ભગવાન કા કામ કરના! પાંચસાત હજાર રૂપિયાની નોટો એમની પાસે આવી! મેં જાતે એ જોયું એટલે એને હું નકારી કેમ શકું?

મેં તો તેઓને કહ્યું કે 'મારે આ વિદ્યા શીખવી

નથી. હું તો મારે મહેનત કર્યા કરીશ અને મહેનત કરતાં કરતાં, ભગવાન મને જે આપશે તે ખરું. મને શ્રદ્ધા છે કે ભગવાન મને મારાં કામ માટે પૈસા આપશે. હું તો મારી રીતે મહેનત કર્યા કરીશ.' જ્યાં જે કોઈ મને બોલાવશે ત્યાં હું જઈશ અને એમ કરતાં કરતાં જે મળશે તે ખરું. સમાજને માટે હું કંઈ મંદિર-બંદિર બંધાવીશ નહિ. મંદિર તો ઘણાં છે. આપણા દેશમાં મંદિરનો ઓરતો હવે રહ્યો નથી. માટે હું કોઈ મંદિર નહિ બંધાવું. કોઈ મકાન નહિ બંધાવું. સાધારણ રહેવા જેવું કંઈ બંધાવીશ અને સમાજનું બધું કામ કરીશ.

એમણે મને કહ્યું, 'અચ્છા બેટા, કર કામ. હો જાયેગા. તું તો ભક્ત હૈ. તેરા કામ ભગવાન નહીં કરેગા તો કિસકા કરેગા? તેરા કામ તો કરના હી પડેગા ઉસકો.' આવું સાંભળીને, રાજી થઈને હું આવ્યો.

ગુજરાતમાં તંત્ર જાણનારા એવાય હતા. સુરતમાં અને નર્મદા કિનારે એમનો આશ્રમ છે. ઉટીમાં પણ છે. હું ઉટીમાં ગયેલો. એટલે એ મહાત્મા મને યાદ આવ્યા. એમનો આશ્રમ ત્યાં ઉટીથી બાર માઈલ દૂર છે. બહુ સુંદર અને મોટો છે. નદીમાંથી ઘાટ કાઢીને બનાવ્યો છે. અમે ત્યાં રહેલા. ત્યાંથી બાર માઈલ માઈસોર થાય. બે વખત એમને ત્યાં જમતા અને રાત્રિરોકાણ કરતા.

એ બહુ હોશિયાર માણસ. કેવી કેવી સુંદર જગાઓ એમણે પસંદ કરેલી. એમનું પોષણ થાય એટલી જગા-જમીન રાખેલી. અપટ્ટેડટ કંડીશનમાં બનાવી દીધેલી. ઠંડું પાણી મળી શકે એ માટેની સગવડ હતી. બાદશાહી ઠાઠથી રહેતા હતા. સુંદર કારપેટો પાથરેલી હતી. હું તો આવો ખર્ચ ન કરું. હું તો વિચારું કે આ તો પ્રજાનું છે, સમાજનું છે. સમાજનું આવી રીતે વાપરવાનો અધિકાર નથી. મારા વિચાર આવી જાતના. આજના સાધુઓ તો કહે, 'સમાજ ક્યા હૈ?' જેવા સંસ્કારથી થયા હોય એ પ્રમાણે એ કરે.

'તદ્વપ સર્વરૂપ', પ્ર. આ., પૃ. ૭૦

□

(૧૩) બે કાવ્ય :

(૧)

દુઆઓમાં

ક્યાં તાજગી જેવું છે દુનિયાની હવાઓમાં
શોધે છે સહુ રસ્તો ઘનઘોર ઘટાઓમાં
મંદિર અને મસ્જિદ પણ પૂછે છે પરસ્પરને,
શું પ્રાપ્ત કરે છે સહુ વાયઝ ને કથાઓમાં
સંસ્કાર કે માનવતાનો અંશ નથી મુદ્દલ
મતભેદનું શિક્ષણ છે પક્ષોની સત્તાઓમાં
પોકાર છે પ્રગતિનો ને પંથ પતનનો છે
સબડે છે સમાજો સૌ દુઃખદર્દ વ્યથાઓમાં
સાધુ ને ફકીરો પણ સંસારીઓ જેવા છે
લાવે તો અસર ક્યાંથી લાવે એ દુઆઓમાં
આ સ્વર્ગ સમી દુનિયા પણ નર્ક બની જાશે
'આઝાદ' નહિ આવે ચેતન જો સમાજોમાં.

- કુતુબ 'આઝાદ'

(૨)

એટલે

આકાશને આંખી શક્યાં ના એટલે,
આપણે કેં કેટલા પૂહાડો કર્યા !
સંવાદને શોધી શક્યાં ના એટલે,
આપણે કેં કેટલા વાદો કર્યા !
સંગાથને પોખી શક્યાં ના એટલે,
આપણે કેં કેટલા વણો કર્યા !
અલગાવને ત્યાગી શક્યાં ના એટલે
આપણે કેં કેટલા દેશો કર્યા !
ઈન્સાનને ચાહી શક્યાં ના એટલે
આપણે કેં કેટલા દેવો કર્યા !

- રમણ વાઘેલા

'નયા માર્ગ', તા. ૧-૫-૨૦૧૪ માંથી સાભાર

(૧૪) શોધું શ્યામ રે જયંતીભાઈ જાની

(શ્રી જયંતીભાઈ જાની પૂજ્ય શ્રીમોટાના સંપર્કમાં
સને ૧૯૬૮માં આવ્યા, તે પહેલાં સને ૧૯૬૨માં
જ્યારે તેઓ હિંમતનગરમાં શિક્ષક તરીકે સર્વિસમાં
હતા તે સમયે તેઓ દ્વારા રચાયેલ આ ભજન છે.
તા. ૭-૭-૨૦૧૪ના રોજ તેમનો ૭૮મો જન્મદિન
છે.-સંપાદક)

શોધું શ્યામ રે, દિન રાત રે,
મને જડતો નથી, મારો શ્યામ રે.
ખાવું ગમે નહિ, પીવું ગમે નહિ,
તારા વિના મને, ચેન પડે નહિ.
ઘેલો બન્યો છું, તુજને મળવા,
ભૂલી ગયો શું શ્યામ રે. શોધું...

તારે લીધે મેં તો, દુનિયા છોડી,
સગાંસંબંધીની પ્રીત મેં તોડી.
આઠે પહોર તારી માળા જપું છું,
મળવા, છાનોમાનો રડું છું.
હૈયાની વાત મારી, ક્યાં જઈ મૂકું,
રાહ, બતાવોને તમો રે. શોધું...

છાની ને છપની, વાત છે મારી,
વારે વારે, કોને કહું રે.
સ્નેહ લગાડી, ભૂલી જનારા,
ના તલસાવો, કૃષ્ણ કનૈયા.
તારા વિના જગ, સૂનું રે લાગે,
જ્યાં જોઉં ત્યાં, તુજ ભાસે.
અંતકાળે યાદ કરું તો,
સાદ સૂણી, પ્રભુ આવજો. શોધું...

જ્યાં સુધી આપણે જીવદશામાં છીએ ત્યાં સુધી અનેક પ્રકારનાં વહેવાર, વૃત્તિ વગેરેના સંસ્કારો છે, એ સંસ્કારો ઉદયવર્તમાન થતાં એ જ રીતે વર્તાય તો એ કર્માનુસારિણી ગતિ થઈ, પણ એનાથી જીવન બદલ થઈ ગયું. અનેક જાતની માન્યતા, ટેવ, રીતરિવાજ વગેરેથી આપણે બદલ છીએ. એનાથી મુક્તિ મેળવવી હોય તો તટસ્થતા કેળવવી જોઈએ. એ કેમ બને ? એને માટે અનુભવીઓએ જુદાં માર્ગો - સાધનો શોધ્યાં.

અંતઃકરણોના ગુણધર્મ

આપણે જે કર્મ કરીએ તેનાં જે વલણ ઊગે તેમાં ગતિ થાય. આપણામાં પાંચ કરણો છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્. એમાં બુદ્ધિ અને પ્રાણ મુખ્ય છે. બુદ્ધિનો ગુણધર્મ-દલીલ કરે, વિચારના સામસામા પ્રવાહો વિશે જાણે, આપણા ચિત્તમાં જે સંસ્કારો પડેલા છે તે સંસ્કારોથી વૃત્તિ જાગે, એના ઉપર દલીલ કરીને એ બુદ્ધિ વહેવારમાં ગતિ કરાવે છે. એને કોઈ ધક્કો મારતું હોય તો તે અહમ્ છે. અહમ્નું પ્રકૃતિજન્ય કર્મ ધક્કો આપવો એ છે. બુદ્ધિ પરાવલંબી છે. એ પ્રાણને આધારે ચાલે છે. પ્રાણનું પ્રકૃતિજન્ય કર્મ આશા, ઈચ્છા, તૃષ્ણા, લોલુપતા, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર વગેરે છે.

એના ઉપર આપણા લોકોએ બહુ વિચાર્યું. જો પ્રાણ ઉપર સમતા પ્રગટી શકે તો મનબુદ્ધિને એનો સ્પર્શ લાગી જાય. એટલે પ્રાણનો દરેક યોગમાં કર્મ, મંત્ર, તંત્ર વગેરે બધાંમાં પ્રાણની શુદ્ધિ બહુ જરૂરી છે.

પ્રાણની શુદ્ધિ માટે એના ગુણધર્મો જેવાં કે કામ, ક્રોધ, લોભ, આશા, તૃષ્ણા ઇત્યાદિ મોળાં કેમ પડે ?

અને તે માટે શું કરવું ? એને માટે જુદાં જુદાં સાધનો શોધ્યાં. યોગમાર્ગ-કર્મ, મંત્ર, શક્તિ, ધ્યાન આદિ, પણ એ બધાં જીવો ના કરી શકે, કારણ કે ચિત્તની શુદ્ધિ હોવી મુશ્કેલ. એટલે એમને મોળાં પાડવા માટે ભક્તિનો માર્ગ લો, કારણ ભક્તિ વડે જ એ બધાંને કેળવી શકીએ અને એ વડે જ મોળાં પડી શકશે. જ્ઞાનમાં બુદ્ધિ વિશેષ બપમાં આવે છે, પણ ભક્તિમાં પ્રાણનું તત્ત્વ વિશેષ બપમાં આવે છે.

સરળ સાધન

પણ બધાં જ સહજ રીતે કરી શકે અને સરળમાં સરળ, નિર્દોષમાં નિર્દોષ ગમે તેવાથી થઈ શકે એવું જો કોઈ સાધન હોય તો એ એક ભગવાનનું સ્મરણ છે અને એ પણ ભક્તિનો એક પ્રકાર છે. એ સ્મરણ આપણા ઉચ્ચાર અને વાણી સાથે સંકળાયેલું છે. કોઈ કહે કે 'સ્મરણ કરવાથી મન, બુદ્ધિ વગેરે ઉપર કાબૂ કેવી રીતે આવી શકે ?' એ પણ આપણા અનુભવીઓએ પુરવાર કર્યું છે.

સ્મરણમાં ભાવ-ભાવના

ઉચ્ચારનાં ત્રણ સ્થળ :- નાભિ, કંઠ અને મૂર્ધન્ય. શબ્દ એમ ને એમ ઉચ્ચારાય નહિ. જો શ્વાસ ના હોય તો શબ્દનું વ્યક્તત્વ (Manifestation) ના થઈ શકે એ સમજાય એવી હકીકત છે. એટલે સ્મરણ પણ શબ્દ છે. ઉપરાંત, સ્મરણમાં ભાવ અને ભાવના રહેલાં છે. સ્મરણમાં એક પરંપરાગત (Traditional) કે જૂના સંસ્કારોને સાચવી રાખવાની વૃત્તિ છે અને Tradition એક મોટી હકીકત છે, એ ઇતિહાસને જાળવી શકે છે. એને લીધે જ ઇતિહાસની સાંકળ જળવાઈ રહે છે.

સંસ્કારોની અસર

સંસ્કારો સીમાબદ્ધ છે, મર્યાદાવાળા છે અને એ વિશેષ કરીને તો પ્રાણતત્વના જ હોય છે. એટલે કે આશા, ઈચ્છા, તૃષ્ણા, લોલુપતા, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર આદિ એ પ્રકારના સંસ્કારો છે. જ્યારે ઉદયવર્તમાન થાય ત્યારે શ્વાસોશ્વાસ ઉપર એની અસર પડે છે. આ આશા, તૃષ્ણા, લોલુપતા વગેરેની વૃત્તિ રહ્યા કરવાથી શ્વાસ ટૂંકા થઈ જાય છે અને એટલે જ આપણામાં રહેલું જે જીવનતત્વ છે તેને એ ટૂંકું કરે છે. કોઈ વૈદકીય શાસ્ત્રમાં એટલે કે એલોપથી, હોમિયોપથી, યુનાની વગેરેમાં એનું વર્ણન હોય કે ના હોય, પણ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રમાં આ શોધાયેલી હકીકત છે. ક્રોધ થાય, કામના પ્રગટે, ઉત્કટ આવેશો પ્રગટે ત્યારે હંમેશાં શ્વાસોશ્વાસ ટૂંકા, અને એટલે જ એટલું જીવન ટૂંકું.

શ્વાસ અને જીવન

આપણા અનુભવીઓએ વિચાર્યું કે જીવદશામાં તો આ (આશા, તૃષ્ણા વગેરે) રોકાય એમ નથી. શરૂઆતમાં તો આ બધાંને કાબૂમાં લેવાને કોઈની શક્તિ નથી ત્યારે શું થાય ? એનો વિચાર કરતાં એવા મત ઉપર આવ્યા કે આંતરિક બળ પ્રગટે, એટલે કે તટસ્થતા પ્રગટે તો જ એના (આશા, તૃષ્ણા વગેરે) થી નોખા થવાની શક્તિ પ્રગટે. તટ એટલે પટ. એ પટ ઉપર ઊભા રહેવું, એમાં તણાઈ ના જવું એટલે તટસ્થતા.

આમ, તટસ્થતા જન્મે તો આ બધાંના પ્રવાહમાં તણાઈ ના જઈ શકીએ અને જો થોડા તણાઈએ તો પણ એમાંથી પરાડ્મુખ થઈ શકીએ, પાછા વળી શકીએ.

આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રમાં વરસ એ જીવન નથી, પણ શ્વાસને જીવન કહ્યું છે. એટલે તટસ્થતા

કેળવાતાં શ્વાસ અને પ્રાણ શુદ્ધ થતાં જીવન લાંબું થશે.

શબ્દ ત્રણ પ્રકારના. એક વ્યક્ત, બીજો અવ્યક્ત અને ત્રીજો મધ્યમ. એનું ઉચ્ચારણ થયું કે એનું ત્રણે સ્થળોમાં સ્પંદન થાય છે અને એનો સંબંધ શ્વાસની સાથે છે અને જેમ સ્મરણનો કાળ વિશેષ શ્વાસ સાથે પ્રગટે ત્યારે એમાં વધુ ને વધુ ભાવના પ્રગટે છે.

નિષ્ણાતનું નિદાન નિઃશંક

કોઈ મોટો સર્જન હોય તો ચોક્કસ વાઢકાપમાં એ નક્કી કરે કે અમુક જ કાપ મૂકવાનો, એમાં કોઈથી શંકા ના થાય, તેમ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રના નિષ્ણાતનું આ નિદાન છે એથી શંકા ના થાય.

શ્વાસની સમતા

એટલે સ્મરણનો જેટલો વિશેષ કાળ શ્વાસ સાથે પ્રગટે અને એમ વધુ ને વધુ ભાવના પ્રગટતાં વધુ ને વધુ ઉન્નત જીવન થાય. એનાથી શ્વાસની ગતિમાં પણ ચોક્કસ ફેર પડે અને એ રીતે પ્રાણાયામ થાય છે. શ્વાસ તો જીવનનું રહસ્ય છે અને શ્વાસ એકધારો વહે એટલે જીવનની ગતિ કે ભાવના ઊર્ધ્વમુખી પ્રગટતાં શ્વાસ સમતાવાળો પ્રગટે અને એમ જીવન લંબાય.

બુદ્ધિગમ્ય પ્રક્રિયા

ભગવાનના સ્મરણથી તટસ્થતા, સમતા પ્રગટે છે એનો મનબુદ્ધિ સાથે શો સંબંધ ? નાત્મિ, કંઠ અને મૂર્ધન્ય એ બધાંનો સંબંધ શરીરનાં જુદાં જુદાં અંગો સાથે છે. હૃદયનો સંબંધ ફેફસાં સાથે છે અને હૃદય અને ફેફસાંની એકધારી સ્થિતિ ભગવાનના સ્મરણથી પ્રગટે છે. જ્યારે એકધારી એકસરખી ગતિ પ્રગટે ત્યારે એકાગ્રતા એકદમ સરળતાથી પ્રગટે. એકાગ્રતા કોઈ પણ સંજોગોને કારણે પ્રગટે. જેને એકાગ્રતા પ્રગટે તેની બુદ્ધિ તેજસ્વી થાય, તેને

હેયાસૂઝ જલદી પ્રગટે અને તટસ્થતા આપમેળે પ્રગટે.

એટલે આ ઉપરથી જોઈ શકીએ કે ભગવાનનું સ્મરણ જેટલું વધુ થાય તેટલું ભાવનાનું પ્રમાણ વધુ પ્રગટે અને એમ થતાં એકાગ્રતા પ્રગટે.

અનુભવે સમજાય

જેમ બેંકમાં મૂડી હોય અને ઉપાડવી હોય તેમ ઉપાડી શકીએ કે ઉપયોગ કરી શકીએ, તેમ એકાગ્રતા જો સહજ થઈ જાય તો એનાથી તટસ્થતા કેળવવામાં સરળતા થઈ જાય. એમ થઈ જાય તો મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ વગેરે ઉપર કાબૂ આવી જાય. આ બધું કરી જોવાથી સમજ પડે. દૂધપાક, પૂરી, ઘારી, ભૂસું વગેરનો સ્વાદ અનુભવથી આવે તેમ સ્મરણનો ભાવ સ્મરણથી જ અનુભવાય.

શાંતિ-પ્રસન્નતા માટે

ચેતનની વાત છોડો. અરે, જીવનમાં શાંતિ-પ્રસન્નતા મેળવવી હોય તો ભગવાનના સ્મરણ સિવાય બીજી કોઈ રીતે મેળવી શકવાના નથી. આ જીવનમાં કામ, ક્રોધ, આશા, તૃષ્ણા, લોલુપતા વગેરે તો રહેવાનાં જ અને એનાં જે વલણ ઊઠશે એય રહેવાનાં જ. એમાંથી સંઘર્ષ, ક્લેશ, સંતાપ વગેરે પણ ઊઠવાના જ, જો એમાંથી ઊઠવું ના હોય તો ભલે, પણ જો એમાંથી જાગવાની-ઊઠવાની તત્પરતા કોઈને પ્રગટે તો તે એમાંથી નીકળવા પ્રયત્ન કરશે. એટલે જેને શાંતિ-પ્રસન્નતા મેળવવી છે એણે પણ આંતરિક બળ કેળવવું જોઈશે, નહિ તો એ પણ પ્રવાહમાં તણાઈ જશે, એ કોઈ બીજા પ્રવાહમાં એને ખેંચી જ જશે. એટલે જો આંતરિક બળ ના હોય તો તે ઘસડાઈ જ જવાનો. એ આંતરિક બળ પણ ભગવાનના નામની નિરંતરતા અને તટસ્થતા પ્રગટશે તો કામ વધુ લાગશે.

મૂળમાં જ તટસ્થતા

જો ચેતનાત્મક જાગૃતિ પ્રગટે તો તટસ્થતા આવે, વિવેક આવે. વિવેકની માતા તટસ્થતા છે. એ બંને એકબીજા સાથે સંકળાયેલાં છે.

કંઈ કશાનું પૃથક્કરણ કરવું હોય તો તટસ્થતા જન્મ્યા સિવાય કોઈ એમ કરી શકશે નહિ. એટલે શાંતિ માટે પણ તટસ્થતા જોઈએ. જ્યારે કોઈ વૃત્તિ કે વલણ (Tendency) ઊઠે ત્યારે એનાથી વેગળા થવાની જાગૃતિ જોઈએ અને તટસ્થતા પ્રગટેલી હશે તો જ જાગૃતિ આવશે.

તટસ્થતા ત્રણ પ્રકારની. સંવેદનશીલ, ક્રિયાત્મક અને ગતિપ્રેરક. તટસ્થતા જીવનમાં સંવેદન જગાડે. વળી, એ આચરણમાં મુકાવે અને ગતિ પ્રેરાવે. એવી તટસ્થતા પ્રગટેલી હોય તો જીવનમાં સફળતા મળશે અને શાંતિ-પ્રસન્નતા મેળવવી હોય તો સ્મરણમાંથી જ આંતરિક બળ મેળવી શકાશે. અને જેમ સંસારમાં ધન ઉપયોગી છે તેમ ભગવાનનું સ્મરણ પણ જીવનમાં ઉપયોગી થશે.

આ બધા પ્રશ્નો મને નડેલા. અંગ્રેજી ભણવાથી બે થાય. એક સંશોધન કરવાની ટેવ પડે અને પૃથક્કરણ કરીને એનું મૂળ કારણ સમજીને જે તે કંઈ સ્વીકારવાનું બને. એટલે જેનાથી કાયમી શક્તિ જન્મે એનું નામ સ્વીકારવું અને એનું પૃથક્કરણ કરી શોધતાં શોધતાં જે અમૃત મને લાખ્યું એ હું તમને કહું છું. એ તમને જીવનમાં સુમેળની ભાવનામાં પ્રગટાવશે, જીવનમાં અનેક સંબંધો થશે અને એમાં ઘર્ષણ ઊભું ના થાય એ માટેનું પણ અમોઘ સાધન ભગવાનનું સ્મરણ છે. એનાથી મન, બુદ્ધિ વગેરેમાં કેવા જબરજસ્ત ફેરફાર થાય છે એનો તો જબરજસ્ત ઈતિહાસ છે. એના સારરૂપે જે મને લાગ્યું તે મેં તમને કહ્યું. આ બધું જે કોઈ કરે તેને ખબર પડે.

‘મૌનમંદિરમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા’, બી. આ., પૃ. ૫૫

સ્ત્રીઓની નૈતિક અને આધ્યાત્મિક કેળવણી વગર કોઈ સુદૃઢ અને સ્થિર રાષ્ટ્રની રચના થઈ ન શકે.

હાલની પેઢીમાં અનૈતિકતા, અધર્મ, અન્યાય, અસૂયા, લોભ, જૂઠ અને ઘાતકીપણું છે, કારણ કે એમને કેળવનાર માતાઓ પૂરતી બુદ્ધિશાળી અને જાગૃત ન હતી...

આવતી પેઢીના કલ્યાણ અર્થે સ્ત્રીઓની કેળવણીનું આયોજન એવી સરસ રીતે થવું જોઈએ કે બાળઉછેરની મહાન જવાદારી તેઓ ડહાપણ, શ્રદ્ધા અને દૃઢતાથી ઉઠાવી શકે.

શ્રીસત્ય સાંઈબાબા

'સત્યમ્ શિવમ્ સુંદરમ્ - ભાગ-૩', ચોથી આવૃત્તિ, પૃ. ૫૫

HARIBHAV JULY - 2014

Regd. under RNI No. 65683/96 & Permitted to Post at AHD PSO
on 10th of every month under Postal Reg. No. GAMC/1208 / 2012-2014
issued by SSP AHD valid upto 31-12-2014
Licence to Post without Perpayment of postage No. CPMG/GJ/91/2014
valid upto 31-12-2014

માટીના હાંલલામાં તેલ ના મળે, તોય આશ્રમ રચાવ્યો. તેલ નહિ.
ખીસડી કરીએ, ભાત અને ખીસડી. અંદર મીઠું અને હળદર નાખીએ.
શાકબાક મળે નહિ. એવી રીતે રહીએ. બાજરનો ચોટલો ટીપીને ખાઈએ-
શાક વિનાનો. એ પણ ભગવાનની પ્રસાદી
એમાંથી આ બધું ધીરે ધીરે થયું.
તપ કરો. તે વિના કશું થવાનું નથી.

- શ્રીમોટા

“લક્ષ્મ સર્વરૂપ”, ગીણ અ.૨, પૃ. ૩૪

Printed and Published by **Prabhudas Jani**, on behalf of ' **HARIWANI TRUST**'

11, Dada Rokadnath Society, Ahmedabad - 380 007,

Printed at **Sahitya Mudranalaya Pvt. Ltd.** Ahmedabad - 380 022.

Phone : 079- 25469101/2

Published at Ahmedabad. Editor : **Prabhudas Jani.**

E-mail : harivanitrust@yahoo.com

Designer : Mayur Jani / Mobile : 9428404443 / E-mail : janimj@yahoo.com